

DIPLOMATSKJE EMOCIJE – PRIMJER KASNOSREDNJOVJEKOVNOG DUBROVNIKA

Valentina ŠOŠTARIĆ
Odjel za povijest Sveučilišta u Zadru
Zadar, Hrvatska

UDK: 94(497.584 Dubrovnik)“653“
DOI: yvjrdcvnqy
Izvorni znanstveni rad
Prihvaćeno: 16. travnja 2023.

Premda se može činiti kako je svijet visoke politike u kojima su se diplomatske aktivnosti ostvarivale bio lišen emotivne komponente, kasnosrednjovjekovni dubrovački administrativni spisi potvrđuju prisutnost emocija u narativu, ritualu i prostoru. Diplomatske emocije pronalaze se u intimnoj i javnoj komunikaciji: pismima, ugovorima, ceremonijalnim radnjama i tajnim pregovorima. Njihova važnost leži u praktičnoj komponenti koja je oblikovala konkretne postupke sudionika diplomatske interakcije. Primjenjujući veći broj teorijskih pristupa i metodoloških paradigmi, u ovom članku propituju se mehanizmi i strategije iza uporabe emocija i načini njihove ekspresije ovisno o pojedinčevom društveno-političkom položaju, spolu, podrijetlu, profesiji i religijskoj pripadnosti. Od posebne su važnosti pitanja posvećena performativnosti emocija, odnosno što se njihovom primjenom praktično moglo postići. Na tragu *nove diplomatske povijesti* koju je odškrinuo J. Watkins, pozivajući na bavljenje kulturološkim i društvenim kontekstom u kojem se odvijaju diplomatska poslanstva, ovaj rad ukazuje na povezanost visoke politike i emocija što otvara prostor novim istraživačkim pitanjima, interpretacijama i zaključcima.

Ključne riječi: Dubrovnik, diplomacija, emocije, kasni srednji vijek.

UVOD

Tradicionalno usmjereni povjesničari emocije su držali predmetom istraživačkog interesa psihologa, a u novije vrijeme prepuštaju ih neuroznanosti.¹ Ignoriranje emocija u povijesnoj znanosti polako iščezava sredinom 20.,² a krajem toga stoljeća one postaju predmet proučavanja društvenih i humanističkih

¹ Rafael MANDRESSI, Le temps profond et le temps perdu. Usages des sciences et des sciences cognitives en histoire, *Revue d'histoire des sciences humaines*, br. 25, Paris, 2011., 165 – 202.

² Lucien FEBVRE, La sensibilité et l'histoire. Comment reconstituer la vie affective d'autrefois?, *Annales d'histoire sociale*, vol. 3, br. 1-2, Paris, 1941., 5 – 20. Na engleskom jeziku studija je objavljena kao: Sensibility and History: How to Reconstitute the Emotional Life of the Past, u: *A New Kind of History: From the Writings of Febvre*, Zbornik radova, ur. Peter Burke, New York, 1973., 12 – 26. Za koncizan pregled povijesnog razvitka emocija vidi: Barbara H. ROSENWEIN, Problems and Methods in the History of Emotions, *Passions in Context: International Journal for the History and Philosophy of the Emotions*, god. I, br. 1, 2010., 1 – 32. (https://www.academia.edu/45675723/Rosenwein_Problems_and_Methods_in_the_History_of_Emotions_2010_, pristupljeno 15. 12. 2022.).

studija.³ U sklopu historiografskih istraživanja „polje emocija“⁴ često je obilježeno suprotstavljenim teorijama, metodologijama i različitim viđenjima određenih problemskih tema, što je omogućilo njegov ubrzan razvoj.⁵ Raspon koncepta, metodoloških pristupa i postavljenih istraživačkih pitanja rezultirao je tolikim obimom studija da istraživači danas govore o „emocionalnom/afektivnom obratu“ u povijesnom proučavanju emocija.⁶

Unatoč tomu što danas postoji mnoštvenost definicija pojma „emocije“,⁷ njihovoj analizi u sferi diplomacije valja pristupiti kao društveno-kulturološkom, situacijskom i relacijskom konstruktumu.⁸ Drugim riječima, valja ih promatrati unutar specifične kulture, prostorno-vremenskog miljea i društvenih grupa koje oblikuju pravila i vrijednosti iza njihove uporabe. Sudionici diplomatske interakcije izražavali su emocije neverbalno (mimika, geste, pokreti tijela i njegov položaj u prostoru) i verbalno. Njihovi su učinci imali upliva na oblikovanje

³ O utjecaju kulturoloških studija na prirodne i društvene znanosti u proučavanju emocija, te kako njihovi modeli, teorije i koncepti mogu biti uporabljivi za povjesničare vidi: Willemijn RUBERG, Interdisciplinarity and the History of Emotions, *Cultural and Social History*, vol. 6, br. 4, Oxford, 2009., 507 – 516.

⁴ Novo polje za proučavanje povijesti emocija označeno je nazivom „emotionology“. Vidi: Peter STEARNS, Carol STEARNS, Emotionology: Clarifying the History of Emotions and Emotional Standards, *The American Historical Review*, vol. 90, br. 4, Oxford, 1985., 813 – 836.

⁵ Jan PLAMPER, The History of the Emotions: an Interview with William Reddy, Barbara Rosenwein, and Peter Stearns, *History and Theory*, vol. 49, br. 2, Middletown, 2010., 237 – 265; Susan J. MATT, Current Emotion Research in History: or, Doing History from the Inside Out, *Emotion Review*, vol. 3, br. 1, Thousand Oaks, 2011., 117 – 124; Nicole EUSTACE, Eugenia LEAN, Julie LIVINGSTON, Jan PLAMPER, William M. REDDY i Barbara H. ROSENWEIN, AHR Conversation: the Historical Study of Emotions, *American Historical review*, vol. 117, br. 5, Oxford, 2012., 1487 – 1531; *Doing Emotions History (The History of Emotions)*, Zbornik radova, ur. Susan J. Matt i Peter N. Stearns, Urbana, 2014; Jan PLAMPER, *The History of Emotions: An Introduction*, Oxford, 2015.

⁶ David LEMMINGS, Ann BROOKS, The Emotional Turn in the Humanities and Social Sciences, u: *Emotions and Social Change. Historical and Sociological Perspectives*, Zbornik radova, ur. David Lemmings i Ann Brooks, New York, 2014., 3 – 18; Richard N. LEBOW, Reason, Emotion and Cooperation, *International Politics*, br. 42, Basingstoke, 2005., 284.

⁷ Terminološki pluralitet u uporabi emocija, osjećaja i afekta razjašnjava Lynn SMITH-LOVIN, The Sociology of Affect and Emotion, u: *Sociological Perspectives on Social Psychology*, Zbornik radova, ur. Karen S. Cook et al., Boston, 1995., 114 – 148. Moguće koncepte definiranja pojma „emocije“ vidi u: Thomas DIXON, “Emotion”: One Word, Many Concepts, *Emotion Review*, vol. 4, br. 4, Thousand Oaks, 2012., 387 – 388. Još uvijek nije postignuta suglasnost oko toga što uzrokuje nastanak emocija, ili koja je razlika između emocija, osjećaja, sentimenta i afekta. Vidi: Paul R. KLEINGINNA, Jr., Anne M. KLEINGINNA, A Categorized List of Emotion Definitions, with Suggestion for a Consensual Definition, *Motivation and Emotion*, br. 5, 1981., 345 – 379; Jerome KAGAN, *What Is Emotion? History, Measures, Cultural and Meanings*, New Haven – London, 2007; Barbara H. ROSENWEIN, *Generations of Feeling. A History of Emotions, 600-1700*, Cambridge, 2016., 1 – 3.

⁸ Vidi: Sara AHMED, *The Cultural Politics of Emotion*, London, 2004.

društvenih međuodnosa⁹ i donošenje odluka u sferi ‘visoke politike’.¹⁰ U analizi njihove pojavnosti valja se poslužiti zaključcima M. Scheer koja je istaknula da emocije istovremeno nastaju u tijelu, ali su i rezultat mentalnih procesa, te se oblikuju kroz habitualne radnje ovisno o društvenim odnosima.¹¹ U tome smislu, ovaj rad u središte istraživačkog interesa stavlja pitanja ekspresije emocija ovisno o srednjovjekovnom sustavu zavisnosti i odnosa moći te prevladavajućoj kulturi, kao i utjecaj specifičnih emocija na tijek povijesnih zbivanja. Od posebnog je interesa povezanost emocija i rituala te identifikacijskih kategorija, poput podrijetla, spola, profesije i religijske pripadnosti. Isto tako analizirat će se uloga emocija u kreaciji odnosa (ne)prijateljstva koji su sačinjavali i strukturirali društveno-političku stvarnost.

Bez obzira na veliki napredak u teorijskoj i metodološkoj primjeni emocija u povijesnim istraživanjima, još uvijek je taj koncept ostao „liminalan fenomen“. B. Gammerl ističe nekoliko problemskih točaka u primjeni toga koncepta.¹² Na ovom mjestu spomenimo samo kako režimi izražavanja i valorizacije pojedinih emocija prostorno-vremenski variraju, dijakronijski se razlikuju, pa čak i unutar iste kulture.¹³ Isto tako problematično je tvrditi da su diplomatske emocije bile stvarne/osjećane. Iako su možda bile samo dio naučenog diplomatskog obrasca, u analizi se čini puno važnijim uočiti tko, kada i gdje, komu i zašto izražava koje osjećaje te kako su ti osjećaji utjecali na odnose uključenih strana u pregovore i njihovo ponašanje.

Postoji nekoliko različitih teorijskih modela koji objašnjavaju kao nastaju emocije i mogućnosti njihova korištenja. Za analizu političkih/diplomatskih emocija najprihvatljivija je kombinacija kognitivnog i društvenog

⁹ Vidi: *The Social Construction of Emotions*, Zbornik radova, ur. Rom Harré, Oxford, 1986. Neki istraživači drže da emocije proizlaze i oblikuju se isključivo kroz ljudske međuodnose, Ian BURKITT, *Social Relations and Emotions*, *Sociology*, vol. 31, br. 1, London, 1997., 37 – 55.

¹⁰ Emocije nisu samo dio društvenih procesa interakcije već imaju i značajnu ulogu u prostoru „visoke politike“, William M. REDDY, *The Navigation of Feeling*, Cambridge, 2001., 124, 128; William M. REDDY, *Against Constructionism: The Historical Ethnography of Emotions*, *Current Anthropology*, vol. 38, br. 3, Chicago, 1997., 335.

¹¹ Monique SCHEER, *Are Emotions a Kind of Practice (and Is That What Makes Them Have a History)? A Bourdieuan Approach to Understanding Emotion*, *History and Theory*, vol. 51, br. 2, Middletown, 2012., 193 – 220.

¹² Benno GAMMERL, *Emotional styles – concepts and challenges*, *Rethinking History: The Journal of Theory and Practice*, vol. 16, br. 2, Routledge, 2012., 161 – 175.

¹³ Judith STEINHOFF, *Weeping Women: Social Roles and Images in Fourteenth-Century Tuscany*, u: *Crying in the Middle Ages: The Tears of History*, Zbornik radova, ur. Elina Gertsman, New York, 2012., 35 – 52; Allison LEVY, *Augustine’s Concessions and Other Failures: Mourning and Masculinity in Fifteenth-Century Tuscany*, u: *Grief and Gender: 700-1700*, Zbornik radova, ur. Jennifer C. Vaught i Lynne D. Bruckner, New York, 2003., 81 – 94.

konstruktivizma. Dok prvi teorijski pravac zastupa objašnjenje kako odabir emocija koje će se izraziti ovisi o tome vrednuju li se kao korisne ili štetne,¹⁴ drugi pristup drži kako emocije ovise o jeziku, očekivanjima, vrijednostima, kulturološkim praksama, moralnim vjerovanjima i pravilima iza ispravnog dekodiranja njihova značenja.¹⁵ Od posebnog značaja za interpretaciju postavljenih problema je kako riječi korištene za ekspresiju određene emocije utječu na oblikovanje praktičnih odluka unutar specifičnog društveno-političkog i kulturološkog konteksta. Analizi emocija u diplomatskoj sferi pristupa se kao društvenim i relacijskim fenomenima koji imaju snagu izazvati konkretnu radnju određenog političkog aktera, odnosno utjecati na njegov međuodnos s drugim sudionicima diplomatske mreže. Pri tome je od ključne važnosti „performativna funkcija emocija“, s istim onim implikacijama koje nosi Austinova „performativna funkcija jezika“ kako ju je definirao početkom 70-ih godina 20. stoljeća.¹⁶ Austinovu ideju u polje emocija aplicirao je R. Solomon 20-ak godina kasnije,¹⁷ pri čemu je podcrtao da one nisu samo „nositelji informacija“, već i sredstvo koje ima „mogućnosti učiniti nešto“ u stvarnom svijetu.¹⁸

Iako su diplomatska vrela rezultat trezvenog promišljanja i dugih rasprava, zbog čega ne obiluju izrazima koji signaliziraju određene emocije, kada se one pojave to nije bezrazložno, već prije svjesno i usmjereno prema realizaciji određenog cilja. Isto tako emocije nisu mogle biti posve suspregnute u nastupu poslanika, jer su nesvjesni pokreti tijela, grimase lica i drugi znakovi neverbalne komunikacije signalizirali njihova raspoloženja i osjećaje. S druge strane, emocija je mogla biti kognitivno inscenirana informacija ako ju se željelo koristiti u određenom kontekstu za izazivanje određenog efekta. Emocijama se svjesno koristilo i manipuliralo kako bi se postigao željeni cilj, što se uklapa u teorije razvijene unutar društvene psihologije, prema kojima je ponašanje rezultat

¹⁴ Neta C. CRAWFORD, *The Passion of World Politics: Propositions on Emotions and Emotional Relationships*, *International Security*, vol. 24, br. 4, Cambridge, 2000., 116 – 156.

¹⁵ Janice BIALLY MATTERN, *A Practice Theory of Emotion for International Relations*, u: *International Practices*, Zbornik radova, ur. Emanuel Adler i Vincent Pouliot, Cambridge, 2011., 63 – 86. Za taj koncept i prateću literaturu vidi također: Barbara H. ROSENWEIN, *Worrying about Emotions in History*, *The American Historical Review*, vol. 107, br. 3, Oxford, 2002., 834 – 837.

¹⁶ John L. AUSTIN, *How to Do Things With Words*, Cambridge, 1962.

¹⁷ Robert SOLOMON, *The Passions: The Myth and Nature of Human Emotions*, Garden City, 1976., 196.

¹⁸ Performativnoj funkciji emocija najviše pažnje posvetili su *queer* teoretičari/ke: Eve KOSOFSKY SEDGWICK, *Touching Feeling: Affect, Pedagogy, Performativity*, Durham, 2003. Vidi i: William M. REDDY, *The Logic of Action: Indeterminacy, Emotion, and Historical Narrative*, *History and Theory*, vol. 40, br. 4, Middletown, 2001., 10 – 33.

kognitivnih, ali i afektivnih elemenata.¹⁹ Neki od emocionalnih iskaza, korišteni kao okidači željene emocionalne reakcije sugovornika, osigurali su si trajnost u govornom činu poslanika ako su se pokazali uspješnima u određenom miljeu.

Sumarno, analiza specifičnih emocija kao ploda kognitivnog procesa s ciljem ostvarenja utilitarnih ciljeva, odnosno mehanizmi, strategije i manipulacije iza njihove promišljene uporabe u diplomatskom diskursu, nalaze se u središtu interesa ovoga rada. Pri tome je važno uočiti kako se emocijama upravlja s obzirom na osobnu moć pojedinaca i status koji uživa u zajednici, njegov spol, podrijetlo, religijska uvjerenja, prostor u kojemu se pregovori odvijaju, ulogu rituala, posebice darivanja, te odnose (ne)prijateljstva sugovornika koji počivaju na 'emocionalnom kapitalu' stečenom kroz period dugog trajanja. Dosada su emocije u sferi diplomacije tek odškrinuta tema koja nudi još mnogo istraživačkog potencijala.²⁰ Ovaj rad predstavlja mali korak u tom smjeru.

UPUTE VLASTI:

Kako upravljati emocijama

Vlasti su pridavale veliku pažnju psihološkim osobinama predloženih kandidata za nositelje diplomatskih misija. Vještina introspekcije, donošenja odluka o emocionalnom stanju sugovornika i kreacija specifične atmosfere, kao sastavnice emocionalne inteligencije izabranih predstavnika vlasti na stranim

¹⁹ Icek AJZEN, Attitudes, Traits, and Actions: Dispositional Prediction of Behavior in Personality and Social Psychology, u: *Advances in Experimental Social Psychology*, vol. 20, Zbornik radova, ur. Leonard Berkowitz, San Diego, 1987., 1 – 63; Peter M. GOLLWITZER, Implementation Intentions: Strong Effects of Simple Plans, *American Psychologist*, vol. 54, br. 7, 1999., 493 – 503. Za oprečna stajališta vidi: Werner GREVE, Traps and Gaps in Action Explanation: Theoretical Problems of a Psychology of Human Action, *Psychological Review*, vol. 108, br. 2, 2001., 435 – 451.

²⁰ Susan BROOMHALL, Diplomatic emotions. International relations as gendered acts of power, u: *The Routledge History of Emotions in Europe 1100-1700*, Zbornik radova, ur. Andrew Lynch i Susan Broomhall, Oxon – New York, 2020., 283 – 302; Isabella LAZZARINI, Argument and Emotion, u: *Communication & Conflict. Italian Diplomacy in the Early Renaissance, 1350-1520*, Oxford, 2015., 213 – 239; Isabella LAZZARINI, The Words of Emotion: Political Language and Discursive Resources in Lorenzo de Medici's Lettere (1468 – 1492), u: *Emotions, Passions, and Power in Renaissance Italy: proceedings of the International Conference Georgetown University at Villa Le Balze, 5-8 May 2012*, Zbornik radova, ur. Fabrizio Ricciardelli i Andrea Zorzi, Amsterdam, 2015., 91 – 111; Isabella LAZZARINI, Il gesto diplomatico fra comunicazione politica, grammatica delle emozioni, linguaggio delle scritture (Italia, XV secolo), u: *Gesto-Immagine tra antico e moderno. Riflessioni sulla comunicazione non-verbale*, Zbornik radova, ur. Monica Baggio i Monica Salvadori, Roma: 2009., 75 – 93; Isabella LAZZARINI, Argument and Emotion in Italian Diplomacy in the Early Fifteenth Century: the Case of Rinaldo degli Albizzi (Florence, 1399 – 1430), u: *The Languages of Political Society*, Zbornik radova, ur. Andrea Gamberini, Jean-Philippe Genet i Andrea Zorzi, Roma, 2011., 339 – 364.

dvorovima, pokazale su se izuzetno važnima u realizaciji povjerenih zadaća. Naime, vlasti su uobićavale sugerirati poklisarima da potaknu i prepoznaju povoljno raspoloženje svoga sugovornika koje je smatrano dobrim preduvjetom za njihov nastup i iznošenje razlićitih zamolbi.²¹ Dok su firentinski poslanici savjetovani da ne pokazuju strah i plahost, ali da ne budu ni arogantni,²² dubrovaćke vlasti oćekivale su od svojih poklisara vićnost povjerenim zadatcima, u ćiju su realizaciju trebali upregnuti sve svoje sposobnosti i intelekt.²³ Pri aktivaciji mentalnih radnji kao ključan element podcrtavala se njihova mudrost.²⁴ U pojedinim situacijama vlasti su naglasak stavljale na nućnost razboritosti te opreznost.²⁵ Osim toga, od poslanika se oćekivala skromnost,²⁶ odlučnost²⁷ i pripravnost.²⁸ Njegov nastup trebao je biti dostojanstven i odavati poštovanje prema sugovorniku.²⁹ Ukratko, dubrovaćki poslanik trebao je biti razborit, marljiv i oprezan.³⁰ Iz navedenog popisa osobina koje krase „idealnog poslanika“ da se zaključiti da razum dominira nad emocijama. Ne iznenaćuje stoga što 1436. godine Bernard de Rosier u prirućniku za poslanike *Ambaxiator Brevilogus* savjetuje diplomate da suzbiju svoje emocije, posebno one oznaćene kao negativne. Tako im, primjerice, predlaće da bijes radije usmjere k uspostavi prijateljskih odnosa.³¹ I od dubrovaćkih poslanika oćekivala se staloženost, drugim rijećima da ne reagiraju ishitreno, u afektu i burno, pa ćak i u izazovnim situacijama.³² Iako podućavanje znaćenja gesta, mimike i pokreta tijela nije bio dio formalnog obrazovanja poslanika, oni su iskustvom stjecali stručnost u njihovoj uporabi i prilagoćavali ih efektu koji su željeli proizvesti kod slušateljstva.³³ U najstarijem, maloćas spomenutom prirućniku za poslanike *Ambaxiator Brevilogus* stoji da bez obzira na negativan odgovor domaćina ili neku neugodnu situaciju njihov izraz

²¹ *Et questo basti a la prima zornata del vostro parlar con luy. Et da poi uno altro zorno quando el signor vi parera di buona voglia direte gli cosi...*, Hrvatska – Državni arhiv u Dubrovniku (dalje: HR-DAD), *Lettere di Levante* (dalje: *Let. di Lev.*), ser. 27/1, vol. X, f. 58r (2. V. 1429.)

²² Richard C. TREXLER, *Public Life in Renaissance Florence*, New York, 1980., 287 – 288.

²³ *Let. di Lev.*, vol. XIV, f. 72r (13. IV. 1451.)

²⁴ *Let. di Lev.*, vol. XIV, f. 30v (13. II. 1450.); *Ibid.*, vol. XV, f. 31v (13. II. 1450.); *Ibid.*, f. 36r (6. III. 1450.); *Ibid.*, f. 144v (16. VII. 1451.)

²⁵ *Let. di Lev.*, vol. XIV, f. 81v (24. V. 1451.); *Ibid.*, vol. XV, f. 144r (16. VII. 1451.); *Ibid.*, f. 99v (VI. 1452.)

²⁶ *Respondere sempre cum modestia*, *Let. di Lev.*, vol. XIV, f. 110v (V. 1452.)

²⁷ *Let. di Lev.*, vol. XIV, f. 61r (28. I. 1451.)

²⁸ *Let. di Lev.*, vol. XIV, f. 27v (31. I. 1450.)

²⁹ *...vuy sete sauii et sapete li fatti nostri. Sempre responderete honestamente e cum reuerentia...salvando sempre lo nostro honore e la nostra libertade.*, *Let. di Lev.*, vol. XIV, f. 110r (V. 1452.)

³⁰ *Let. di Lev.*, vol. XV, f. 170r (30. IV. 1451.); *Ibid.*, f. 167r (11. V. 1451.)

³¹ Citirano u: S. BROOMHALL, *Diplomatic emotions*, 292.

³² *Let. di Lev.*, vol. XIV, f. 107r (18. IV. 1452.)

³³ Christer JÖNSSON, *Communication in International Bargaining*, London, 1990., 31.

lica ne smije odavati da je to kod njih izazvalo neku emociju.³⁴ Drugim riječima, poslanici su trebali poznavati režime valorizacije pojedinih emocija i uspješno primjenjivati naučena pravila koja su im trebala osigurati uspjeh u radu.

Nedvojbena, kroz mnoga stoljeća samokontrola je imala stalno mjesto na listi poželjnih osobina koje su krasile umješnog poslanika. Drugim riječima, praktični postupci diplomata trebali su biti vođeni „umom“ (kognitivnim odlukama), a ne „srcem“ (emocijama). Zbog toga je bilo poželjno da su poslanici ljudi u zrelim godinama kojima ne vladaju mladenački zanos i temperament.³⁵ Étienne Dolet, iskusni francuski poslanik u Veneciji, to je istakao 1541. godine u svom djelu *De officio legati* u kojem upozorava da je daleko bolje da diplomatsku službu obnašaju ljudi u zrelim godinama nego mladići koji su često vođeni neobuzdanom strašću, arogancijom i smjelošću, drugim riječima nagonima koji njih, ali i one koje predstavljaju mogu skupo stajati.³⁶ Mletački poslanici morali su imati barem 38 godina ako su željeli biti angažirani kao nositelji poslanstva.³⁷ Najraniji primjer angažiranosti u prvoj polovici 15. stoljeća u dubrovačkoj diplomatskoj službi predstavlja misija Ivana Jakovljevog de Gondula (1373. – 1442.)³⁸ bosanskom kralju u dobi od 29 godina.³⁹ Osim vještine upravljanja vlastitim emocijama, godine života nosile su iskustvo na koje su vlasti itekako računale u promišljanju najboljih kandidata za nositelje diplomatskih misija. S druge strane, bilo je poželjno da osoba koja će graditi poslaničku karijeru što prije stasa u službi i stekne iskustvo, najprije u manje važnim misijama kako bi kasnije bila spremna odgovoriti na najizazovnije zadaće. Rano započinjanje karijere imalo je svoje prednosti u smislu lakšeg savladavanja fizičkih napora koje je put mogao nositi, stvaranja privatne mreže kontakata, ali i ulaganja organa vlasti u stasanje novog poslaničkog pomlatka. Posebno plodotvorna pokazala se simbioza između mladog poslanika i starijeg supoklisara od kojega je mogao učiti tajne zanata.⁴⁰ Provedene analize pokazale

³⁴ Citirano u: S. BROOMHALL, *Diplomatic emotions*, 292.

³⁵ Sir Harold G. NICHOLSON, *Diplomacy*, Washington, 1988., 117; François de CALLIÈRES, *On the Manner of Negotiating with Princes*, Notre Dame, 1963., 108.

³⁶ Citirano u: Douglas BLOW, *Doctors, Ambassadors, Secretaries: Humanism and Professions in Renaissance Italy*, Chicago, 2002., 121.

³⁷ Donald E. QUELLER, *The Office of Ambassador in the Middle Ages*, Princeton, 1967., 189.

³⁸ HR-DAD, *Testamenta Notariae* (dalje: *Test. Not.*), ser. 10.1, vol. XIII, ff. 134r-134v.

³⁹ HR-DAD, *Reformationes* (dalje: *Ref.*), ser. 2, vol. XXXII, f. 201r (10. XI. 1402.)

⁴⁰ Više o prednostima, ali i potencijalnim problemima koji su se mogli javiti u situacijama kada je dobna razlika među nositeljima poslanstva bila velika vidi u: Valentina ZOVKO, *Age Structure of Dubrovnik's Ambassadors who Worked in Pairs at the Beginning of the 15th Century*, u: *Childhood and Old Age in Historiography*, Zbornik radova, ur. Anna Obara-Pawłowska, Małgorzata Kołacz-Chmiel, Lublin, 2016., 189 – 207.

su kako su dubrovačke vlasti svaku diplomatsku misiju promatrale zasebno te da su uvažavale velik broj varijabli u promišljanju odluka o nositeljima poslanstva, pri čemu su obrazovanje, ugled, osobne veze i poznanstva, prijašnje iskustvo u službi, materijalni status, ali i psihološke osobine te emocionalna inteligencija predloženika imali svoju težinu.⁴¹

Ljubav prema domovini

Važnu ulogu u motiviranju poslanika na požrtvovna djela u teškim i izazovnim situacijama imala je obvezujuća emocija ljubavi na koju su ih vlasti učestalo podsjećali i pozivali. Vodstvo grada nastojalo je potaknuti svoje poklisare na zdušno obavljanje povjerenih zadataka oslanjajući se pri tome na intrinzičnu motivaciju. Pri tome su vijećnici redovito podcrtavali kako je služba u korist domovine dovoljna nagrada sama po sebi.⁴² U obraćanju poslanicima izražavali su vjerovanje da će *učiniti sve na dobrobit i čast svoje domovine kao njezini lojalni građani i ljubitelji*.⁴³ Nekada su išli i korak dalje te nastojali uvjeriti poslanike da će svojim radom priskrbiti vječnu slavu svome gradu, ali i svojoj obitelji,⁴⁴ a time i sebi. Za poklisare koji su prema mišljenju vlasti djelima posvjedočili te ideale nisu se štedjele verbalne pohvale i izrazi zadovoljstva njihovim radom i zalaganjem za dobrobit svog rodnog grada. Pri tome su se vijećnici često koristili ustaljenim sintagmama, poput: *drag i dobar građanin; dobar i vjeran ljubitelj domovine; dobar ljubitelj časti i koristi domovine* i sl.⁴⁵ Zanimljiv je koncept kojim se obveze unutar političke zajednice

⁴¹ Vidi: Valentina ŠOŠTARIĆ, *Dubrovački poklisari: u potrazi za novim teritorijima*, Zadar, 2021., 50. Slična očekivanja vlasti su stavile pred talijanske poslanike u razdoblju ranog novog vijeka. Više u: Daniela FRIGO, Prudence and Experience: Ambassadors and Political Culture in Early Modern Italy, *Journal of Medieval and Early Modern Studies*, vol. 38, br. 1, Durham, 2008., 15 – 34.

⁴² Za pregled razvitka ideje općeg dobra u teoretskim radovima kasnosrednjovjekovnih talijanskih intelektualaca vidi: Quentin SKINNER, *The Foundations of Modern Political Thought*, vol. I.: *The Renaissance*, Cambridge, 1978., 44 – 48. Za analizu implementacije ideala općeg dobra na epigrafskom natpisu na ulazu u Knežev dvor vidi: Nela LONZA, Obliti privatorum publica curate. Preci i srodnici jedne političke maksime, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, br. 44, Dubrovnik, 2006., 25 – 46.

⁴³ *...speremo lo saperete far per honor et ben de la patria vostra, Lett. di Lev.*, vol. XV, f. 36r (6. III. 1450.); *...che mazor fede et speranza habiamo in vui come bon et fedel amator de la patria vostra*, *Ibid.*, vol. XIV, f. 72v (13. IV. 1451.); *...e semo certi che a questa cosa in la qual consiste lo honor della vostra patria serete cossi prompti et vigilantissimi come sempre sete stato in ogni cosa le qual sia stata di ben et honor della detta vostra patria*, *Ibid.*, vol. XV, f. 144r (16. VII. 1451.)

⁴⁴ *...aquistare perpetual fama a la vostra patria et a voi e tutta la chaxa vostra*, *Lett. di Lev.*, vol. XV, f. 144r (16. VII. 1451.)

⁴⁵ *E vuy non contento al parlar de Volcas andaste dal signor et parlasi con luy sopra di çio la qual cosa multo vi laudemo el signor mostra de hauer bona volonta de darne la sua meza parte de Canal. Onde*

koju sačinjavaju dubrovački građani mogu opisati temeljem metafore koja funkcionira na adaptaciji određenih modela, kao što su veze fiktivnog srodstva koje se pronalaze u realnom svijetu.⁴⁶ Primjer plodne usporedbe predstavlja metafora obiteljskog odnosa između oca (vlade) i sinova (dubrovačkih građana) od kojih se očekuje vjerna ljubav prema domovini.⁴⁷

Ponekada su nagomilane suprotnosti između proklamiranih ideala i surove slike stvarnosti odavale preveliki raskorak i tjerale su poslanika da ustupi, što vlasti, obično, nisu odobravale. Težinu poziva potvrđuju situacije kada su poslanici, iako su se već nalazili na svome odredištu i neko vrijeme proboravili u obnašanju povjerenih zadaća, molili vlasti dozvolu za raniji povratak kući. Andrija Martolov de Volčo pokušao je izmoliti dopuštenje za prijevremeni povratak iz Ugarske 1408. godine. To mu je uskraćeno riječima senatora da vjeruju da on „kao dobar građanin i ljubitelj domovine neće odbiti dužnost zbog svojih teškoća, jer mora misliti na domovinu i svu vlastelu i zbog toga podnijeti onoliko napora koliko je potrebno“.⁴⁸ Kako bi potaknuli svoje poslanike na žustriji rad, vijećnici se učestalo oslanjaju na diskurs u kojem upozoravaju poklisare da su dužni podnijeti osoban napor u korist svoje domovine.⁴⁹ Iako je domoljublje predstavljalo vrhunac vlasteoske etike, kojemu je valjalo stremiti kroz samoprijegor na opću korist zajednice, vidljivo je vaganje između osobnog i kolektivnog dobra izabranih pojedinaca u službu.⁵⁰ Privučeni primamljivim privilegijama i ponudama osoba kod kojih su se našli u poslanstvu, poklisari su bili u iskušenju zaigrati dvostruku igru, stavljajući na kocku dobrobit domovine u želji za doseganjem vlastitih

nuy vi regratiemo ad ogni vostro bon portamento como a nostro caro e bono cittadino., Lett. di Lev., vol. IX, f. 48r (20. IX. 1424.); ...sete boni et fideli amatori de la patria vostra, Ibid, vol. XIV, f. 70r (8. IV. 1451.); Ibid, f. 71v (13. IV. 1451.); ...boni amatori del honor et utile de la vostra patria, Ibid, vol. XV, f. 105v (2. VI. 1452.). Vlasti su često isticale zadovoljstvo radom poslanika: Lett. di Lev., vol. XIV, f. 30v (13. II. 1450.); Ibid, f. 72r, (13. IV. 1451.)

⁴⁶ Za slično razumijevanje obaveza podanika prema vlasti i sličan vokabular kojim su opisivane na mletačkom primjeru vidi: Alberto TENENTI, Il senso dello stato, u: *Storia di Venezia dalle origini alla caduta della Serenissima*, sv. 4.: *Il Rinascimento. Politica e cultura*, Zbornik radova, ur. Alberto Tenenti i Ugo Tucci, Roma: Istituto della Enciclopedia italiana, 1996., 326 – 333.

⁴⁷ Vidi: Lovro KUNČEVIĆ, Etnički i politički identitet predmodernog Dubrovnika od 14. do 17. stoljeća, *Analiza Dubrovnik*, br. 55/1, Dubrovnik, 2017., 79 – 80.

⁴⁸ Josip GELCICH, Ludwig THALLÓCZY, *Diplomatarium relationum reipublicae ragusanae cum regno Hungariae*, Budapest, 1887., 181.

⁴⁹ *...che vogliate tuore questo caricho per la vostra patria, Lett. di Lev., vol. XV, f. 144r (16. VII. 1451.); Ibid, f. 121r (20. III. 1452.)*

⁵⁰ Zdenka JANEKOVIĆ RÖMER, *Okvir slobode: dubrovačka vlastela između srednjovjekovlja i humanizma*, Zagreb – Dubrovnik, 1999., 18.

probitaka. Takvo moguće djelovanje poklisara predstavljalo je veliku opasnost za opstojnost grada i njegov napredak.⁵¹

Stoga učestalo pozivanje vlasti na ljubav prema domovini i uzorno građanstvo ne iznenađuje.⁵² Takvi uzusi ponašanja nisu bili rezervirani samo za osobe koje su bile rođene ili porijeklom iz Dubrovnika, već i one koje su naknadno zadobile dubrovačko građanstvo.⁵³ Budući da je Dubrovnik u diplomatskom diskursu redovito metaforički izjednačen s njihovom kućom, bili su obvezni štiti njegove interese.⁵⁴ Isto tako, dubrovački građani koji su se našli izvan granica domovine bili su dužni jedni drugima pomagati. Plodna suradnja ostvarena je među poslanicima koji su istovremeno obnašali poslanja na različitim odredištima te su dijelili profesionalnu solidarnost. Godine 1430. Benedikt Marinov de Gondula molio je vojvodu Sandalja da dubrovačkim poklisarima, Petru Mihoćevom de Lucari i Đuri Klementovom de Goći, omogući pratnju jednog svog ćovjeka koji će im praviti društvo na putu prema osmanskoj prijestolnici i biti im na usluzi.⁵⁵ Godine 1453. Vuko Vlahov de Babalio, koji je bio nositelj dubrovaćkog poslanstva upućenog hercegu Stjepanu Vukćiću, trebao je potražiti svoga sugrađanina i poklisara Paska Junijevog de Sorga. On se već nalazio uz hercega pa je mogao Vuku o svemu informirati.⁵⁶ Posebno je uspješna bila simbioza dubrovaćkih

⁵¹ Za primjere koji potvrđuju raskorak u iskazivanju ljubavi prema domovini i kañnjivim radnjama s ciljem dosizanja osobne koristi pojedinih dubrovaćkih vlastelina vidi: Valentina ŠOŠĆARIĆ, *Dubrovaćki poklisari*, 175 – 176, 178.

⁵² O dubrovaćkom patriotizmu vidi: Z. JANEKOVIĆ RÖMER, *Okvir slobode*, 27 – 28; Branko LETIĆ, *Rodoljublje u dubrovaćkoj književnosti XVII veka*, Sarajevo, 1982, 24 – 28.

⁵³ Više o dubrovaćkom građanstvu u srednjem vijeku vidi: Jovanka MIJUŠKOVIĆ, Dodeljivanje dubrovaćkog građanstva u srednjem veku, *Glas SANU*, sv. 246, br. 9, Beograd, 1961., 89 – 127; Zrinka PEŠORDA VARDIĆ, *U predvorju vlasti. Dubrovaćki antunini u kasnom srednjem vijeku*, Zagreb – Dubrovnik, 2012., 80 – 96; Zdenka JANEKOVIĆ RÖMER, Stranac u srednjovjekovnom Dubrovniku: između prihvaćenosti i odbaćenosti, *Radovi zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, vol. 26, br. 1, Zagreb, 1993., 27 – 38; Zdenka JANEKOVIĆ RÖMER, Građani, stanovnici, podanici, stranci, inovjerci u srednjovjekovnom Dubrovniku, u: *Raukarov zbornik*, Zbornik radova, ur. Neven Budak, Zagreb, 2005., 318 – 320; Zdenka JANEKOVIĆ RÖMER, Gradation of differences: ethnic and religious minorities in medieval Dubrovnik, u: *Segregation – Integration – Assimilation, Religious and Ethnic Groups in the Medieval Towns of Central and Eastern Europe*, Zbornik radova, ur. Derek Keene, Balázs Nagy i Katalin Szende, London, 2009., 115 – 117.

⁵⁴ Dubrovaćki poslanik u obraćanju bosanskom vojvodi Sandalju Hraniću Kosaći trebao je reći: *...et ad conseruare et defendere Ragusa casa vostra mandare lo subsidio et reparo vostro di gente...lassando di ricordare che sempre cusi caldamente et di bon core aueti offerto et promesso alla conseruacion di Ragusa casa et patria vostra contra zascun chi la volesse offendere*, *Let. di Lev.*, vol. X, f. 115r (30. IV. 1430.)

⁵⁵ *Let. di Lev.*, vol. X, f. 200v (24. VIII. 1430.)

⁵⁶ *Let. di Lev.*, vol. XIV, f. 118r (26. IV. 1453.)

trgovaca i poklisara, koja je ponekad bila dodatno motivirana emocionalnom bliskošću zbog njihova krvnog srodstva.⁵⁷

DIPLOMATSKO (NE)PRIJATELJSTVO: VRTLOG EMOCIJA

Prijateljstvo ima dugu povijest, no još uvijek ne postoji jednoznačna definicija toga pojma. Je li prijateljstvo naučen i društveno reguliran *topos*, kognitivno konstruiran s namjerom dosezanja određenog cilja ili se pak radi o odnosu potaknutom neurološkim stimulansom temeljenim na emotivnoj prisnosti. Isto tako, zanimljiva su pitanja u kojoj mjeri spol, dob, religija, navike, obrazovanje, profesija i materijalni status pojedinca utječu na prijateljske veze u kojima će participirati. U svijetu visoke politike prijateljstvo je shvaćeno ponajprije kao pragmatičan odnos za uspostavu savezništva, otklanjanje nesuglasica i potpisivanje primirja te je apliciran na srednjovjekovni sustav zavisnosti.⁵⁸ Tijekom kasnosrednjovjekovnog razdoblja dubrovački poklisari u svojim nastupima učestalo ističu važnost očuvanja *dobrog prijateljstva, dobrohotnosti i bratske ljubavi*.⁵⁹ Drugim riječima, dubrovačka vanjska politika počivala je na iskazima prijateljstva koji se redovito dovode u vezu s emocijom ljubavi. „Ljubav“ u sferi diplomacije odgovara poimanju S. C. Jaegera koji ju opisuje kao: „prvenstveno javnu, povezanu s vidljivim oblicima ponašanja, prije nego unutarnjim osjećajima, etičku, a ne romantičnu, s društvenom funkcijom u

⁵⁷ Npr. susret poklisara Mateja Marinovog de Crucea sa svojim bratom i trgovcem Mihočem u Prištini 1431. godine, V. ŠOŠTARIĆ, *Dubrovački poklisari*, 201. Više o plodnoj simbiozi između trgovaca i poslanika na primjeru talijanskih gradova vidi: Isabella LAZZARINI, I circuiti mercantili della diplomazia italiana nel Quattrocento, u: *Economia e politica tra Italia e penisola iberica nel tardo Medioevo*, Zbornik radova, ur. Lorenzo Tanzini i Sergio Tognetti, Roma, 2014., 155 – 178; Isabella LAZZARINI, Mercatura e diplomazia. Itinerari di mobilita sociale nelle élite italiane (qualche esempio fiorentino, XV secolo), u: *La mobilita sociale nel Medioevo italiano: Competenze, conoscenze e saperi tra professioni e ruoli sociali (secc. XII-XV)*, Zbornik radova, ur. Lorenzo Tanzini i Sergio Tognetti, Roma, 2016., 273 – 297; Katalin PRAJDA, Trade and Diplomacy in Pre-Medici Florence: The Case of the Kingdom of Hungary (1349 – 1434), u: *Das Konzil von Konstanz und Ungarn*, Zbornik radova, ur. Attila Bárány i Balázs Antal *Bacsa*, Debrecen, 2016., 85 – 105.

⁵⁸ Postoji opširna literatura koja daje teorijski okvir za različite modele prijateljstva uspostavljene u diplomatskom diskursu. Vidi: Michel REY, Communauté et individu: l'amitié comme lien social a la Renaissance, *Revue d'histoire moderne et contemporaine*, vol. 38, br. 4, Paris, 1991., 617 – 625; Klaus OSCHEMA, *Freundschaft und Nähe im spätmittelalterlichen Burgund. Studien zum Spannungsfeld von Emotion und Institution*, Köln, 2006; *Freundschaft oder "amitié"?: Ein politisch-soziales Konzept der Vormoderne im zwischensprachlichen Vergleich (15.-17. Jahrhundert)*, Zbornik radova, ur. Klaus Oschema, Berlin, 2007.

⁵⁹ ...*conseruation della bona amistade et beneuolentia et fraternal amore*, *Lett. di Lev.*, vol. XV, f. 26r (7. I. 1450.)

odnosu prema časti i ugledu.⁶⁰ Ponekad su ljubav i prijateljstvo shvaćeni kao dio prirodnog uređenja,⁶¹ a taj je odnos obično uključivao obostrano radovanje zbog napretka drugog.⁶² Drugim riječima, uz diplomatsko prijateljstvo ne veže se samo ljubav već i druge emocije, poput zadovoljstva i sreće zbog stabilnog društveno-političkog položaja i prosperiteta sudionika tako definiranog odnosa.⁶³ Osim toga, dubrovačke vlasti iskazivale su zadovoljstvo i sreću kada je razvoj događaja išao njima u prilog ili kada su odobravale da se određeni plan provede na željeni način. Primjerice, 1451. godine Dubrovčani su izrazili zadovoljstvo planom da oforme ligu s Vladislavom Kosačom.⁶⁴ Vijećnici su također bili zadovoljni planom da Osmanlije donesu prevagu u ratu protiv njihova neprijatelja Stjepana Vukčića sredinom 15. stoljeća.⁶⁵ I u drugim situacijama, kada se nadzirao razvoj događaja povoljan za Dubrovčane, gradske vlasti iskazivale su emocije radosti i sreće.⁶⁶ S druge strane, kada razvoj događaja nije išao priželjkivanim smjerom, nezadovoljstvo koje su vlasti iskazivale popratile su ekspresijom negativnih emocija, kao što su bol, žaljenje i beznade.⁶⁷

Prijateljstvo je bio obvezujući odnos koji se uspostavljao između statusno približno jednakih strana, a uključivao je pružanje pomoći, zaštite, savjeta, potpore, pa i emocionalne, te je nosio prateće moralne obveze.⁶⁸ Za funkcioniranje diplomatskog (ne)prijateljstva posebno je važan model s antičkim kontinuitetom: *amicus amici, inimicus inimici* bogato zastupljen

⁶⁰ Stephen C. JAEGER, *Ennobling Love: In Search of a Lost Sensibility*, Philadelphia, 1999.

⁶¹ *Serenissimo re, la signoria nostra considerando la antiquissimo grande longo e cordiale amore et lo intruisico zelo et carita amicitia et dileracion li quali anno sempre auuto et portato a Ragusa quasi per instincto naturale e come cosa che cosi abia voluto et ordinato esso i dio et constelacion sempre la reali signori di Bosna..., Lett. di Lev.*, vol. XI, f. 91r (14. V. 1432.)

⁶² *Magnifico voiioda perche la signoria di Ragusa e certissima che de ogni suo acrescimento et felicitia a voi e singulare allegreça et piacere pero vi do a sapere come anche per lettere vi fu scripto che con la gratia di Dio et col vostro aiuto et consiglo che fu sie cominciatore et mezo di questo facto la conclusione facta dello acordio tra voiioda Radossauo et la signoria di Ragusa per la sua parte di Canal et Zaptath et Obod con tucte sue raxoni. Et io son madato da lui a tuor sacramento et a me fu commesso per la mia signoria che io mi volti da voi a visitare et a notificare questa nostra allegreça., Lett. di Lev.*, vol. X, f. 5r (13. I. 1427.); Esad KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranic Kosača*, Sarajevo: Institut za istoriju, 2009., 286 – 287.

⁶³ *Lett. di Lev.*, vol. XIV, f. 104v (18. IV. 1452.); *Ibid.*, f. 106r (18. IV. 1452.)

⁶⁴ *Lett. di Lev.*, vol. XV, f. 142r (8. VIII. 1451.)

⁶⁵ *Lett. di Lev.*, vol. XIV, f. 85r (5. VII. 1451.)

⁶⁶ *Lett. di Lev.*, vol. XIV, f. 59v (28. I. 1451.); *Ibid.*, f. 89r (18. VIII. 1451.)

⁶⁷ *...semo rimasi sconsolati e quasi senza speranza, ne duole... semo rimasti de mala voglia, Lett. di Lev.*, vol. XV, f. 101r (12. VI. 1452.); *Ibid.*, vol. XIV, f. 122r (18. VII. 1453.)

⁶⁸ *Ragusa casa vostra, li zentilomeni dessa cordiali vostri a voi magnifico signore si dole a voi si ricorre per aiuto et consiglo sicome a principale et honoreuolo consigliere suo si come a specialissimo e cordialissimo amico et benefattore suo, Lett. di Lev.*, vol. X, f. 114r (30. IV. 1430.)

u kasnosrednjovjekovnoj diplomatskoj kulturi Dubrovačke Republike. Primjerice, pregovorima u Višegradu s ugarskim i hrvatskim kraljem Ludovikom Anžuvincem utanačeno je: „Napokon, naši gore navedeni građani i općina ili određeni građani u njihovo ime dužni su prisegnuti i prisegnut će da će sve naše prijatelje smatrati prijateljima, a sve neprijatelje neprijateljima.“⁶⁹ Višegradski ugovor može se promatrati kao oblik političkog prijateljstva koje je uključivalo međusobnu pomoć i zalaganje za ostvarivanje onoga što se drži korisnim za interese svakog od sudionika ugovorenog odnosa, moralnih vrijednosti, poput odanosti i časti, ali i neizostavnu emocionalnu komponentu: međusobnu ljubav i naklonost. Analizirajući dalje taj gore spomenuti model, određeni primjeri iz dubrovačke diplomatske prakse potvrđuju postojanje manipulativne strategije izazivanja određenih emocija kako bi se prijatelji namamili u savez protiv potencijalnog zajedničkog neprijatelja. Tako tijekom Prvog konavoskog rata (1430. – 1433.) vlasti izazivaju emociju straha kod bosanskih velikaša poistovjećujući svoga neprijatelja vojvodu Radoslava Pavlovića sa zmijom, čiji otrov nije uvijek vidljiv, ali može naškoditi i njima.⁷⁰ Pojedine emocije mogle su priječiti uspostavu prijateljskih odnosa i stvaranje savezništva protiv zajedničkih neprijatelja. Primjerice, vijećnici su izrazili vjerovanje da je ljubomora razlog nezadovoljstva i nesloge među nekim bosanskim velikašima pa su naredili svojim poklisarima da otklone postojeća neslaganja i ljubomoru svim mogućim argumentima kojih se sjetite, odnosno proniknu u uzroke razmimoilaženja unutar vladajućeg kruga u Bosni.⁷¹

Problemi i trzavice među prijateljima u sferi diplomacije proizlazile su iz ozračja kasnosrednjovjekovnog svijeta u kojem je upadljivo svatko od protagonista bio zainteresiran za svoju osobnu korist. To znači da su ranije uspostavljena savezništva i dogovori ponekad gubili bitku pred zahtjevima aktualnog trenutka, što je posljedično ubrzavalo pojavu emocija anksioznosti, zabrinutosti, straha i neizvjesnosti. Godine 1452. dubrovački poslanici u Veneciji izrazili su veliku bol i uznemirenost zbog uspostavljenog savezništva između Stjepana Vukčića i *Serenissime*.⁷² I druge emocije koje možemo

⁶⁹ HR-DAD, *Acta et diplomata*, Izvornik Višegradskeg privilegija, Višegrad (27. V. 1358.), *Bečke latiničke isprave*: 89.

⁷⁰ *Lett. di Lev.*, vol. X, f. 112r (30. IV. 1430.)

⁷¹ *...prima al fatto de le jelsie nate tra quelli signori... cognossemo che perserverando loro in jelsia e differentia sera raxon della defation loro e gran manchamento nostro. Siche a nuy per che principalmente abiate metere ogni vostro inteletto a removeve lo dicto gelosie e differentie con quelle raxone che vuy sapete.*, *Lett. di Lev.*, vol. XV, f. 99r (VI. 1452.); *...et simelmente auisateue del parer vostro che caxon ve par quela la qual tien le zelosie e differentie fra loro.*, *Ibid.*, f. 99v (VI. 1452.)

⁷² *...prende el nostro regimento dolore et ansieta*, *Lett. di Lev.*, vol. XIV, f. 108r (V. 1452.)

kategorizirati kao negativne mogle su dovesti do poremećaja u stabilnosti uspostavljenih veza. Primjerice, nezadovoljstvo vojvode Sandalja, proisteklo iz dubrovačkog odbijanja nekih njegovih potraživanja,⁷³ nije ostalo samo na verbalnim protestima. Godine 1414. vojvodina ljutnja rezultirala je svjesnim nanošenjem trgovinske štete Dubrovniku.⁷⁴ Isto tako, među motivima koji su potakli hercega Stjepana na promišljanje prvih ratnih operacija usmjerenih protiv Grada sv. Vlaha nalazi se nezadovoljstvo nekim odlukama vijećnika.⁷⁵ Drugim riječima, u oba ta slučaja emocija nezadovoljstva imala je performativnu funkciju. Osim nezadovoljstva, ratni sukob mogle su akcelerirati emocije zavisti i mržnje. Piscini od Tukidida do Grocijusa uz te emocije kao okidače vojnih akcija navode pohlepu i ponos,⁷⁶ što potvrđuju i primjeri iz kasnosrednjovjekovne dubrovačke prošlosti. Neprijateljski raspoložene susjede i rivale iz dubrovačkog zaleđa, vojvode Sandalja Hranića i Radoslava Pavlovića, vlasti su nastojale odobrovoljiti dodatnim tajnim darivanjima, motiviranim ljubavlju, kako ne bi posljedično povrijedili njihovu taštinu, izazvali bijes i ljubomoru glede odštete koju su dobili za svoj dio Konavala.⁷⁷ Sandalja su dodatno upozorili da ne ugrožava prijateljstvo s Dubrovnikom zbog novca. Naglasili su mu da „odnos koji imaju prema vojvodi Radoslavu nije identičan onome prema njemu, njihovom pravom prijatelju, za kojega su sva djela učinili iz čiste ljubavi, pa ga mole da ga radi novca ne narušava“.⁷⁸

⁷³ ...tra le altre cose ne scriuete come voiuoda e molto turbato che non li abbiamo mandato la pouegla, *Let. di Lev.*, vol. XI, f. 9r (7. XI. 1430.); *Ibid.*, f. 41v (9. II. 1431.); *Ibid.*, f. 42r (21. II. 1431.); HR-DAD, *Acta Consilii Rogatorum* (dalje: *Cons. Rog.*), ser. 3, vol. IV, f. 112v (9. VII. 1429.); *Ibid.*, f. 124v (8. XI. 1429.); *Ibid.*, vol. V, f. 125v (18. XI. 1433.); Nada GRUJIĆ, Danko ZELIĆ, Palača vojvode Sandalja Hranića u Dubrovniku, *Annali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, br. 48, 2010., 94 – 95.

⁷⁴ *Let. di Lev.*, vol. VII, f. 134r (24. VIII. 1415.). Za kontekst vidi: E. KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda*, 201.

⁷⁵ *Let. di Lev.*, vol. XIV, f. 27v (31. I. 1450.)

⁷⁶ Vidi: Wynne E. RUSSELL, “Control Yourself, Sir!”: A Call for Research into Emotion Cultures in Diplomacy, u: *Intercultural Communication and Diplomacy*, Zbornik radova, ur. Hannah Slavik, Malta i Ženeva, 2004: 391.

⁷⁷ *Et perche vedemo el vostro desiderio et la vostra vogla vi dicemo che non per algun debito ma per amor non vogliando niente taglar delli II^m ducati a voi offeriti volemo che alla vostra donna sia donati altri ducati mille d'oro...che altre gente non sia et a lei et lui pregaste che questa cosa romagna credenča et che scriptura ne altro non bisogna far di cio*, *Let. di Lev.*, vol. X, f. 65v (5. VI. 1429.); ...ducatus duos mille pro dicto voiuoda et ducati mille pro euis uxore, *Cons. Rog.*, vol. IV, ff. 112rv (9. VII. 1429.); *Ibid.*, f. 113v (15. VII. 1429.); Bariša KREKIĆ, Dva priloga bosanskoj istoriji prve polovine petnaestog vijeka, *Godišnjak društva istoričara Bosne i Hercegovine*, br. 37, Sarajevo, 1986., 133 – 134; Esad KURTOVIĆ, Motivi Sandaljeve prodaje Konavala Dubrovčanima, *Anali*, br. 38, Dubrovnik, 2000., 114.

⁷⁸ *Et pero si degni di non si agrauar sopra di noi che non a raxon, ma di restare in quella sua bona vogla che sempre fu con noi. Et che non sia fama sul mondo che per denari lui tegna amista con Ragusa casa*

Mogućnost i intenzitet iskazane emocije ovisili su o društveno-političkom statusu pojedinca. Drugim riječima, zavisna veza između izraza pojedinice emocije i pojedinčeve moći je zamjetna. S. D. White smatra kako su javni iskazi bijesa bili rezervirani za osobe koje su imale dostatan društveni položaj da ga očituju.⁷⁹ Kada je u razdoblju pred izbijanje Prvog konavoskog rata Sandalj Hranić izrazio svoje nezadovoljstvo, tražeći više materijalnih ustupaka od dubrovačkih vlasti u odnosu na svoga rivala, vojvodu Radoslava Pavlovića, pokazao je da uživa dostatnu moć koja mu omogućuje takvo ponašanje. Odgovor dubrovačkih vijeća na vojvodinu reakciju ocrtava odnos moći među njima. Naime, gradski oci izrazili su ljutnju te time poručili Sandalju da se smatraju ravnopravnima. Neodobranje Sandaljeva ponašanja doseglo je vrhunac kada mu je poslanik koji je boravio na njegovu dvoru pobrojao sve usluge koje su mu Dubrovčani nedavno pružili.⁸⁰ Štoviše, Dubrovčani se nisu libili poći korak dalje: osim što su javno demonstrirali svoje nezadovoljstvo, Sandalja su savjetovali kako bi se trebao ponašati, pa čak i što bi trebao osjećati. Umjesto da bude nezadovoljan, poklisari mu sugeriraju mu da bude sretan, odnosno dijeli dubrovačku radost zbog konačnog završetka kupoprodaje Konavala.⁸¹ Takav model ponašanja trebao je potvrditi teorijske postavke na kojima počiva njihovo prijateljstvo: ravnopravnost i obostrano radovanje zbog tuđe sreće.

U kasnosrednjovjekovnom svijetu nije bilo neuobičajeno da se prijatelji prometnu u neprijatelje i obratno, pri čemu su te promjene pratile i emocionalni vokabular diplomatskih pisama, mirovnih ugovora i dogovora o savezništvima. U njima se pronalazi raster osjećaja kao što su ljubav, sreća i zadovoljstvo, ali

sua, saluo con puro cuore et buono amore, et cosi spremo chel fara., Lett. di Lev., vol. X, f. 96v (19. VII. 1428.). Dubrovčani su iste argumente koristili i kasnije: *Et perche voi dite domandando quel piu che fu dato a voiuoda Radossauo per la sua parte vi dicemo...vedondo el nostro bisogno...quel ne pareua conuegneuole a dar ducati II^m di piu pero chel signore iera troppo auaro et scarso et nuouo nella nostra amistade...et zascun sapia discerner la differenzia tra la beniuolenzia che auemo con la vostra signoria et quella con Radossauo, Ibid, f. 63r (23. V. 1429.);* Bariša KREKIĆ, Dva priloga, 131; E. KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda*, 266.

⁷⁹ Stephen D. WHITE, *The Politics of Anger*, u: *Anger's Past: The Social Uses of an Emotion in the Middle Ages*, Zbornik radova, ur. Barbara H. Rosenwein, Ithaca – London, 1998., 139. Više o utjecaju emocija na kreaciju odnosa moći vidi u: Gerd ALTHOFF, *Spielregeln der Politik im Mittelalter. Kommunikation in Frieden und Fehde*, Darmstadt, 1997; Anthony GIDDENS, *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*, Cambridge, 1984; Susan BROOMHALL, *Ruling emotions: affective and emotional strategies of power and authority among early modern European monarchies*, u: *The Routledge History of Monarchy*, Zbornik radova, ur. Elena Woodacre et al., London, 2019., 668 – 684.

⁸⁰ *Lett. di Lev., vol. X, f. 96v (19. VII. 1428.)*

⁸¹ *Magnifico voiuoda perche la signoria di Ragusa e certissima che de ogni suo acrescimento et felicitia a voi e singulare allegreca et piacere, Lett. di Lev., vol. X, f. 5r (13. I. 1427.)*

i onih suprotnih poput ljutnje, ljubomore, nesigurnosti, srdžbe i straha. Ipak, politička kultura bila je prevladavajuće prijateljska, sa svim pratećim moralnim, praktičnim i emocionalnim obvezama, što je Gradu sv. Vlaha omogućilo stabilnost i razvoj.

MEĐURELIGIJSKE EMOCIJE

Obavljajući diplomatske aktivnosti, Dubrovčani su često dolazili u kontakt s pripadnicima različitih vjeroispovijesti što im nije predstavljalo prepreku u ostvarenju bliskih odnosa i suradnje. Spomenimo kako u jednoj zgodi sredinom 15. stoljeća poklisari upućeni na Visoku Portu odgađaju svoj povratak kući obrazlažući ga prijateljstvom Dubrovnika i Osmanskog Carstva koje ima dugu tradiciju i kontinuitet.⁸² U pojedinim slučajevima potvrđena je ljubav pojedinih osmanskih službenika koja se očitovala u dobrim savjetima danim poslanicima.⁸³ Izučavajući prijateljske mreže s visokorangiranim pripadnicima islamske vjeroispovijesti, uočava se da su vlasti nastojale uspostaviti dugotrajne odnose koje su periodično obnavljali pri čemu su se oslanjali na verbalne strategije, poput laskanja i podilaženja te javno i tajno darivanje.⁸⁴ U dosizanju povjerenih zadaća na Visokoj Porti poslanici su tražili pomoć osoba koje su bile porijeklom iz osvojenih balkanskih zemalja, a zbog svojih su zasluga dogurali visoko u osmanskoj hijerarhiji moći. S njima su dijelili sličan kulturološko-mentalni krajolik temeljen na etničkoj solidarnosti. Jedan od njih bio je veliki vezir Mahmud-paša Angelović (1456. – 1466. i 1472. – 1474.) na čiji su se sentiment poslanici oslanjali iznoseći molbe da se zauzme za interese njihova grada.⁸⁵ Isto tako, vlasti su bile oprezne u interakciji s moćnim osmanskim službenicima ne želeći ni na koji način kod njih izazvati negativnu emociju. Tako u jednoj zgodi

⁸² ...per rispetto de la amicitia tra la serenissima de la maiesta vostra et tuti li vostri antixi otomani et nostri precessori, *Lett. di Lev.*, vol. XIV, f. 52r (15. X. 1450). Prvo neslužbeno dubrovačko diplomatsko izaslanstvo na Visoku Portu upućeno je 1392. godine, vidi: Vinko FORETIĆ, *Povijest Dubrovnika do 1808.*, I dio, *Od osnutka do 1526.*, Zagreb, 1980., 183, no dubrovačke trgovačke veze s Osmanskim Carstvom imaju daleko dulju tradiciju.

⁸³ ...veramente egregio Giuragh, la nostra Signoria vi porta e sempre vi portara singularissimo amor, con ogni diligentia perche... quando li ambadori nostri venerno a questa Porta secondo essi a bocha referirno alla nostra signoria, e poy ultimate per quondam ser Piero per suo littere copiosamente scritto fo ad essa. Sempre si ano tanto laudati dil bon amor per vuy a lor mostrato, in auerli sapientissimamente con fidelità et ottimo consiglio consigliati et di continuo serietamente auisati di tuto per la nostra facienda occoreua et era bisogna..., *Lett. di Lev.*, vol. XI, f. 60v (2. XII. 1431.)

⁸⁴ Primjerice, dubrovački poslanici svoje sugovornike oslovljavaju kao svoje *posebne prijatelje*, a potom darivaju, *Lett. di Lev.*, vol. XI, f. 58r (2. XII. 1431.); *Ibid.*, f. 61v (2. XII. 1431.).

⁸⁵ *Lett. di Lev.*, vol. XIV, f. 189v, f. 191v (14. I. 1458.)

pišu svojim poslanicima upućenim u Osmansko Carstvo: „Ako paša ne želi da idete na Visoku Portu, onda nemojte, jer ga ne želimo naljutiti.“⁸⁶ S druge strane, dobri i srdačni odnosi temeljeni na pomoći i suradnji s Osmanlijama, posebice nakon uspostave tributarnog odnosa,⁸⁷ pobudili su emocije srama i krivnje pred ostatkom *respublice Christiane* kojoj su Dubrovčani pripadali.⁸⁸ L. Kunčević pokazao je kako je inicijalna strategija bila prikrivanje tih kontakata, a kada se to pokazalo neodrživim vlasti su znale vješto skovati argumente koji su ih opravdavali, pa čak i pokazali nedozvoljene kontakte s nevjernicima poželjnima i korisnima za čitavo kršćanstvo.⁸⁹

Dubrovčani su prijateljevali i s pripadnicima Crkve bosanske.⁹⁰ Tako su Radina gosta darovali s 200 dukata i pozivali da se dođe odmoriti u njihov grad, jer je on bio posrednik na kojega su Dubrovčani računali tijekom rata, ali i uspostave mira, s njegovim gospodarom, hercegom Stjepanom. Vlasti oslovljavaju Radina gosta nazivom: *naš dobar prijatelj*,⁹¹ a nešto kasnije iznova ga daruju s 400 dukata.⁹² Taj primjer, kao i mnogi drugi, potvrđuje važnost materijalnog darivanja u održavanju međureligijskog odnosa prijateljstva u političkoj areni koje možemo dovesti u vezu s mitom.

ŽENSKJE EMOCIJE

Emocije nisu korištene kao jedini ni izrazito važan društveno-kulturološki razlikovni element među spolovima u razdoblju srednjeg vijeka. Ipak, još od antičkih vremena, s obzirom na jednu od četiri vrste tjelesnih tekućina koje

⁸⁶ *...questo andar vostro alla imperador dicemo che sia non siando contento contra la volonta del bassa, per che sel detto bassa non volesse per modo che andaste di longo alla Porta, vogliamo che non andar per non far indiguar el bassa., Lett. di Lev., vol. XVI, f. 90v (bez datuma)*

⁸⁷ Više o položaju Dubrovnika kao osmanskog haračara vidi u: Lovro KUNČEVIĆ, *Janus faced Sovereignty: The International Status of the Ragusan Republic in the Early Modern Period*, u: *The European Tributary States of the Ottoman Empire in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, Zbornik radova, ur. Gabor Kármán i Lovro Kunčević, Leiden – Boston, 2013., 91 – 122.

⁸⁸ O tome vidi u: Valentina ŠOŠTARIĆ (ZOVKO), *Negative Emotions in Action – two Examples from the 15th Century Ragusan Diplomacy*, *Hiperboreea*, vol. 6, br. 1, University Park, 2019., 10 – 11.

⁸⁹ Lovro KUNČEVIĆ, *Retorika granice kršćanstva u diplomaciji renesansnog Dubrovnika*, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, br. 48, Dubrovnik, 2010., 190 – 191.

⁹⁰ *Lett. di Lev., vol. XIV, f. 58r (15. I. 1451.)*

⁹¹ *Lett. di Lev., vol. XIV, f. 87r (6. VII. 1451.)*

⁹² *Lett. di Lev., vol. XIV, f. 127v (8. VIII. 1453.)*. Riječ je o iznimno uglednom dostojanstveniku Crkve bosanske i diplomatu Jurju Radinu Butkoviću. Blizak odnos koji je razvio s Republikom sv. Vlaha potvrđuje i činjenica da je nakon hercegovine smrti završio u Dubrovniku, a sahranjen je u Stonu. Više o njemu vidi u: Marko ŠUNJIĆ, *Jedan novi podatak o gostu Radinu i njegovoj sekti*, *Godišnjak društva istoričara BiH*, br. 11, Sarajevo, 1961., 265 – 268.

prevladavaju u organizmu, izdvajali su se temperamentima kojima su se pripisivale određene emocije s obzirom na spol.⁹³ Dok su muškarcima svojstvene ‘vruće’ i ‘suhe’ emocije, poput bijesa, srdžbe, ljutnje i odvažnosti, ženske emocije opisivale su se kao ‘moke’ i ‘hladne’ te su oprimjerene sramežljivošću, malaksalošću, strahom, umjerenošću, skromnošću, suosjećanjem i slatkoćom.⁹⁴ Za žene se držalo da su sklone izražavanju emocija koje se brzo smjenjuju i ponekad ih preplavljuju zbog čega su stereotipno definirane kao iracionalne. Muškarci su razvili vještinu ovladavanja emocijama i samokontrolu te su vođeni razumom, orijentirani akciji, logični i trezveni. Zbog toga ih se smatralo idealnim kandidatima za donošenje odluka i preuzimanje vlasti, dok se žene zbog njihovih emocionalnih karakteristika nastojalo prigušiti i izgurati iz javnog života i djelovanja.⁹⁵ Ipak, postojala su određena odstupanja u tako teorijski spolno definiranoj razdiobi emocija. Primjerice, dubrovački poklisari uobičavali su plakati, što se smatralo ženskom praksom.⁹⁶ Ipak, radilo se o hinjenoj emociji koja je postala stalno mjesto u pokušajima izazivanja emocionalne reakcije sugovornika. Naime, poslanici su namjerno izazivali plakanje i imitirali plačljivi glas nastojeći potaknuti suosjećanje svojih sugovornika za težak položaj grada koji se nalazi na razmeđu civilizacija, vjera i kultura.⁹⁷ Taj primjer prelaženja uobičajene norme izražavanja emocija svojstvene određenom spolu bio je samo prividan jer se radilo o emocionalnoj taktici koja je bila neiskrena, ali svrhovita.

Iako se može činiti da su žene bile lišene pristupa ‘visokoj politici’, njihova uloga u kreaciji osobnih mreža poznanstava, lobiranju i utjecaju na oblikovanje odluka njihovih utjecajnih supruga, očeva i sinova bila je znatna. Iako je teško na osnovu dostupnih arhivskih vrela steći uvid u njihov emocionalni svijet, važnost emocija u njihovu javnom djelovanju nekada se može neizravno rekonstruirati.

⁹³ Začetnikom te teorije smatra se Hipokrat, Laurinda S. DIXON, *Mind over madness. The development of the topos of the melancholic artist*, u: *The Routledge History of Emotions in Europe, 1100-1700*, Zbornik radova, ur. Andrew Lynch i Susan Broomhall, London – New York, 2020., 436. Vidi i: Geoffrey E. R. LLOYD, *The Hot and the Cold, the Dry and the Wet in Greek Philosophy*, *The Journal of Hellenic Studies*, vol. 84, Cambridge, 1964., 92 – 106.

⁹⁴ Damien BOQUET, Didier LETT, Editorial. Emotions and the concept of gender, *Clio. Women, Gender, History*, vol. 47, br. 1, 2018., 7.

⁹⁵ Postoje i suprotni primjeri kada su ženske emocije u sferi duhovnosti glorificirane te su im priskrbile autoritet i dominaciju u muškim klerikalnim redovima, John W. COAKLEY, *Women, Men, and Spiritual Power. Female Saints and their Male Collaborators*, New York, 2006; Barbara NEWMAN, *From Virile Woman to Woman Christ. Studies in medieval religion and literature*, Philadelphia, 1995.

⁹⁶ Primjeri od Ahileja do Obame potvrđuju muško plakanje, ali na njima svojstven „muški“ način. Vidi: Damien BOQUET, Didier LETT, Editorial. Emotions and the concept of gender, bilj. 19.

⁹⁷ L. KUNČEVIĆ, *Retorika granice kršćanstva: 203 – 204. O plaču kao metodi dubrovačke diplomacije*, vidi: Vesna MIOVIĆ, *Dubrovačka diplomacija u Istambulu*, Zagreb – Dubrovnik, 2003: 160 – 161.

Uoči izbijanja Konavoskog rata ključan je bio stav supruga vojvoda Sandalja i Radoslava: Jelene i Teodore, pa ne iznenađuje što ih vlasti darivaju u više navrata.⁹⁸ B. Krekić tim dvjema ženama čak pripisuje ključnu ulogu u donošenju planova o budućim akcijama njihovih supruga.⁹⁹ U kritičnom trenutku pred izbijanje vojnog sukoba, Jelena i Teodora odabiru zrcalni emocionalni obrazac ponašanja svojih supruga: ljubomora i nezadovoljstvo korišteni su kao poluge za dosizanje željenih materijalnih interesa koji su trebali potvrditi njihovu moć i ugled, odnosno posljedično izazvati učinak zadovoljstva. Neki drugi primjeri dubrovačke prakse ritualnog darivanja žena, koje su živjele na istim dvorovima, pokazuju da vijećnici nisu pravili razliku između njihova položaja, dobi i bračnog statusa tražeći njihovo posredovanje i zauzimanje za dubrovačke interese. Tako su u dva navrata, 1440.¹⁰⁰ i 1449. godine, Katarinu i Jelenu, majku i suprugu Stjepana Vukčića Kosače, darovali identičnom svotom od 200 perpera.¹⁰¹

U razdobljima obilježenim tenzijama i neizvjesnošću arhivska vrela potvrđuju da su se vlasti oslanjale na pojedine utjecajne žene čiji su položaj, bračni status, ali i emocionalna reakcija bili pokretači radnji i događaja s dalekosežnim posljedicama. Tijekom sukoba sa Stjepanom Vukčićem Kosačom od ključnog značaja bilo je sudjelovanje njegove supruge Jelene i majke Katarine na strani dubrovačkih saveznika. Jelenin istup u tom smjeru¹⁰² može se objasniti emocionalnom motiviranošću, pri čemu je njezina povrijeđenost bila dostatna za prekoračenje društvenih i religijskih normi. Naime, njezin suprug ženio se više puta, a naposljetku je i vlastitom sinu preteo ženu koja mu je postala ljubavnica.¹⁰³ Ta situacija bila je plodno tlo za nastanak negativnih emocija koje su posljedično oblikovale Jelenine postupke, kao i njezina sina Vladislava,

⁹⁸ ...ser Marino de Resti, ser Andre de Volcio, ser Nicola de Goçe et ser Dobre de Bincola nostri ambadori al voyuoda Sandal et madona Elena soa dona salutem... Credeno che lo deto ve mandera per madona Elena soa dona... E siando con la dona presentati questa letera da credenca et salutitila da parte miser lo rector... E siando Sandal cum la dona insembre... presentati al dono al voyuoda et ala dona per parte nostra... el dono e scritto in questa cedula introclusa, *Lett. di Lev.*, vol. VII, ff. 28rv (15. XII. 1411.); *Cons. Rog.*, vol. III, f. 127r (14. X. 1425.); *Et perche vedemo el vostro desiderio et la vostra vogla vi dicemo che non per algun debito ma per amor non vogliando niente taglar delli IIM ducati a voi offerti volemo che alla vostra donna sia donati altri ducati mille d'oro...che altre gente non sia et a lei et lui pregaste che questa cosa romagna credença et che scriptura ne altro non bisogna far di cio, Lett. di Lev.*, vol. X, f. 65v (5. VI. 1429.); ...ducatus duos mille pro dicto voiuoda et ducati mille pro euis uxore, *Cons. Rog.*, vol. IV, f. 112r (9. VII. 1429.)

⁹⁹ B. KREKIĆ, Dva priloga, 136.

¹⁰⁰ HR-DAD, *Acta Consilii Maioris* (dalje: *Cons. Maius*), ser. 4, vol. VI, f. 26v (4. V. 1440.)

¹⁰¹ *Cons. Maius*, vol. IX, f. 13r (8. III. 1449.)

¹⁰² *Lett. di Lev.*, vol. XVI, f. 41r (25. VII. 1459.)

¹⁰³ Više o njegovu bračnom životu i obiteljskim odnosima vidi u: Sima ĆIRKOVIĆ, *Herceg Stefan Vukčić-Kosača i njegovu doba*, Beograd, 1964.

koji se također pridružio savezu uperenom protiv člana uže obitelji. Tijekom trajanja toga rata važna je bila i uloga Katarine, Stjepanove majke, za koju su vijećnici držali da je naklonjena Dubrovniku, te da njezinim posredstvom mogu ishoditi miran završetak sukoba, sa zadovoljavajućim ishodima za grad. Posredstvom svojih poklisara vijećnici su joj poručili kako veliku nadu polažu u nju, više nego bilo koju drugu osobu, te da će njezinim posredovanjem postići primirje.¹⁰⁴ Verbalna strategija polaganja nade, koja je bila obvezujuća u stvarnom svijetu, trebala ju je potaći na konkretni čin medijacije. Druga važna činjenica koja proizlazi iz verbalnog emotivno-mentalnog iskaza nadanja je pobuđivanje emocija zadovoljstva i sreće vjerovanjem u pozitivan ishod i ostvarenje priželjkivanog cilja, u ovom slučaju obnovu prijateljskih odnosa sa susjedom u zaleđu grada.

Valja spomenuti i kako su dubrovačke vlasti imale običaj odašiljanja poklisara kako bi participirali u ceremonijalnim radnjama koje se vezuju uz specifične emocije pojedinih žena. Time su u vremenski ograničenom odsječku postajali dijelom određenih 'emocionalnih zajednica' koje B. Rosenwein definira kao „grupe u kojima ljudi uvažavaju i postupaju po istim normama koje definiraju pravila izražavanja emocija i vrijednosti, te vrednuju ili obezvrjeđuju istu ili povezane emocije“.¹⁰⁵ Marin de Gondula i Nikola de Georgio, sudjelujući u proslavi vjenčanja bosanskog kralja Tvrtka II. i supruge Doroteje, podijelili su njihovo veselje.¹⁰⁶ Kada je Vukac Hranić umro, poslanici su s njegovom suprugom Katarinom žalovali,¹⁰⁷ dok je Ferdinand de Gondula 1435. tješio Sandaljevu udovicu Jelenu.¹⁰⁸ Iz toga se može zaključiti da su poslanici participirali i bili dijelom zajednica u kojima su izražavali određene društveno uvjetovane osjećaje, a suzbijali ekspresiju drugih koji su vrednovani kao nepoželjni u specifičnom trenutku. Povratkom kući prestajali su biti dijelom tih specifičnih emocionalnih zajednica, a nastavili su sudjelovati u nekim drugima (kao što je zajednica dubrovačke vlastele, srodničke, obiteljske i bračne zajednice, vjerske bratovštine, gilde i druga poslovna udruženja).

¹⁰⁴ ...*grandissima speranza habiamo in lei piu che in altre persone, et speremo per suo mezo vegnir ad ogni bona conclusion cum el signor et resta boni amici come se conuien*, *Let. di Lev.*, vol. XIV, f. 57v (15. I. 1451.)

¹⁰⁵ Barbara H. ROSENWEIN, *Emotional Communities in the Early Middle Ages*, Ithaca, 2006., 2.

¹⁰⁶ Pavao ANĐELIĆ, Bosanska kraljica Doroteja Gorjanska, *Glasnik Zemaljskog muzeja BiH* (Arheologija), nova serija, sveska 27/28, Sarajevo, 1973., 377 – 395.

¹⁰⁷ *Let. di Lev.*, vol. XI, f. 100v (2. VII. 1432.)

¹⁰⁸ *Let. di Lev.*, vol. XI, ff. 228v-229v (29. III. 1435.)

EMOCIJE U RITUALU: PROSTOR I DARIVANJE

Diplomatski ceremonijal i ritual često su odašiljali važne poruke znatno efektivnije nego verbalna komunikacija. One obiluju estetskim i emocionalnim vrijednostima, ali su siromašne semantičkim značenjem. W. Reddy smatra da je za opstanak određene političke zajednice nužno postojanje normativnog seta pravila o izražavanju emocija koje naziva *emocionalni režimi* („emotional regimes“).¹⁰⁹ Oni su posebice uočljivi u iskazivanju emocija u strukturiranom činu kakva je ceremonijalna praksa. Uspješnost rituala očitovala se u spoznajnoj i emocionalnoj reakciji njegovih sudionika. Primjerice, pozdravni i oproštajni dio nastupa poslanika podlijegali su istom skupu uvriježenih pravila ponašanja koji su rezultirali očekivanim emocionalnim reakcijama. Obično su te radnje inicirane s ciljem rasplamsavanja pozitivne atmosfere i ozračja međusobne naklonjenosti između poslanika i njegovih sugovornika,¹¹⁰ te se čak mogu promatrati kao oblik kulturološkog dara,¹¹¹ uz onaj obvezatni materijalni.

Uz naklonost domaćina vezuje se ‘pozitivna atmosfera’ čijoj je kreaciji mogao doprinijeti fizički prostor. Drugim riječima, materijalna komponenta nosila je „specifičnu auru“ te je imala moć potaknuti nastanak određenih emocija.¹¹² Stoga je razumljiva činjenica da su se tajni pregovori obično odvijali u intimnijem prostoru, koji je omogućavao skrovitost i neformalniju komunikaciju u usporedbi s javnom audijencijom. Godine 1443. dubrovački poslanici osobne susrete s nekim od najistaknutijih službenika osmanske hijerarhije obavili su u njihovim domovima (*casa della habitation*).¹¹³ Uz atmosferu usko se vezuje protokolarni čin diplomatskog darivanja domaćina. Uspješni odabir diplomatskih poklona zasnivao se na poznavanju pomodnog ukusa vremena, ali i osobnog stila primatelja. Pokloni su služili za stvaranje pozitivne atmosfere međusobne naklonjenosti te izazivanja efekta zadovoljstva, uzbuđenosti i oduševljenja primatelja.¹¹⁴ Analizirajući dubrovačko-osmanske

¹⁰⁹ W. M. REDDY, *The Navigation of Feeling*, 61 – 62.

¹¹⁰ *Lett. di Lev.*, vol. IV, f. 28v (25. VI. 1403.); *Ibid.*, vol. V, f. 44r (24. IX. 1410.); *Ibid.*, vol. VII, f. 77v (14. VIII. 1413.)

¹¹¹ Vidi: Brian J. MAXSON, *Costumed words: Humanism, diplomacy, and the cultural gift in fifteenth-century Florence*, (doktorska disertacija), Evanston, 2011.

¹¹² Vidi: Andreas RECKWITZ, *Affective Spaces: a Praxeological Outlook*, *Rethinking History*, vol. 16, br. 2, London, 2012., 241 – 258; Ben ANDERSON, *Affective Atmospheres, Emotion, Space and Society*, vol. 2, br. 2, Amsterdam, 2009., 77 – 81.

¹¹³ *Lett. di Lev.*, vol. XIII, f. 98r (12. I. 1443.)

¹¹⁴ Russell W. BELK, *The Perfect Gift*, u: *Gift-Giving: A Research Anthology*, Zbornik radova, ur. Cele Otnes i Richard F. Beltrami, Bowling Green, 1996., 67.

diplomatske odnose, V. Miović zaključuje kako, izuzev redovnih diplomatskih poklona (najčešće su uključivali novac, srebrno posuđe i luksuzne tkanine), gradske vlasti po svojim predstavnicima redovito upućuju i šarolike neredovne, izvanredne darove koje su uručivali diskretno, bez svjedoka. Oni su posebice zanimljivi jer ukazuju da su Dubrovčani poznavali sklonosti daroprimaca, pa čak i njihove tjelesne mjere ako se radilo o odjevnim predmetima.¹¹⁵ Iako je bilo poželjno da pokloni izazovu željne emocionalne reakcije primatelja, to nije uvijek bilo izgledno. Negativni učinci emocija uključivali su pojavu nezadovoljstva, ljubomore i ljutnje. Kako bi nadvladali njihovu ekspresiju, dubrovačke vlasti pribjegavale su tajnom darivanju.¹¹⁶ Čin tajnog darivanja osiguravao je da se darodavac i daroprimac zaštite od negativnih emocija „treće strane“, odnosno da se ne pročuje da je daroprimac za mito pristao raditi u dubrovačku korist. Stoga, obično tijekom čina tajnog darivanja u skrovitim prostorima nitko osim uključenih strana transakcije nije smio biti prisutan, a njegova tajnost u budućnosti štitila se izostavljanjem pisanih zapisa kao dokaza izvršenog.¹¹⁷

Na atmosferu je moglo utjecati i pojedinčevo raspoloženje koje je moglo poslužiti kao uvertira za postupke s dalekosežnim posljedicama. Posebno je to bilo vidljivo uoči izbijanja rata s hercegom Stjepanom, kada su poslanici upućeni k njemu mogli posvjedočiti da osobnim stavovima i nepoštivanjem diplomatskog ceremonijala kreira „povoljnu atmosferu“ za izbijanje sukoba.¹¹⁸ Dubrovački poslanici našli su se u nezavidnoj situaciji kada herceg nije želio pružiti ruku konavoskom knezu u dubrovačkoj službi. Izostanak očekivanog protokolarnog čina Stjepan Vukčić opravdavao je tumačenjem da se radi o ruci koja je „okrvavljena“. Naime, smatrao je da je konavoski knez nasilno postupio prema nekom njegovu čovjeku, pa je time iskazao svoje nezadovoljstvo i neodobravanje

¹¹⁵ Neke primjere vidi u: Vesna MIOVIĆ PERIĆ, Bosanski beglerbeg i hercegovački sandžakbeg i diplomacija Dubrovačke Republike, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, br. 38, Dubrovnik, 2000., 121 – 164; Vesna MIOVIĆ, Per favore della Soltana: moćne osmanske žene i dubrovački diplomati, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, br. 56/1, Dubrovnik, 2018., 147 – 197.

¹¹⁶ *Et perche vedemo el vostro desiderio et la vostra vogla vi dicemo che non per algun debito ma per amor non vogliando niente taglar delli II^M ducati a voi offerti volemo che alla vostra donna sia donati altri ducati mille d'oro...che altre gente non sia et a lei et lui pregaste che questa cosa romagna credenča et che scriptura ne altro non bisogna far di cio, Lett. di Lev.*, vol. X, f. 65v (5. VI. 1429.); ...*ducatos duos mille pro dicto voiuoda et ducati mille pro euus uxore, Cons. Rog.*, vol. IV, ff. 112rv (9. VII. 1429.); *Ibid*, f. 113v (15. VII. 1429.); B. KREKIĆ, Dva priloga, 133 – 134; E. KURTOVIĆ, Motivi, 114.

¹¹⁷ ...*che altre gente non sia et a lei et lui pregate che questa cosa romagna credenča et she scriptura ne altro non bisogna far di cio.*, *Lett. di Lev.*, vol. X, f. 65v (5. VI. 1429.); E. KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda*, 290.

¹¹⁸ *Lett. di Lev.*, vol. XIV, f. 27v (31. I. 1450.)

toga čina.¹¹⁹ Izostanak očekivane ceremonijalne radnje poslužio je kao uporište za kreaciju negativnih emocija i nepovoljne atmosfere, koja je omogućila daljnje intenziviranje sukoba.

Niz iznesenih primjera potvrdio je kako su emocije, te sastavnice diplomatskog ceremonijala kao što prostor u kojem se pregovori odvijaju, darivanje i verbalne strategije, javni i tajni susreti te prevladavajuća atmosfera, bili isprepleteni i u stalnom dinamičnom međuodnosu. Sitni odmaci od kodificiranih, ali i nepisanih pravila te osobnih očekivanja sudionika diplomatske interakcije mogli su rezultirati emocionalnim poremećajima i neželjenim posljedicama.

ZAKLJUČAK

Premda se emocije tradicionalno stavljalo izvan polja diplomacije, primjer dubrovačke kasnosrednjovjekovne diplomatske prakse pokazao je da se diplomatska aktivnost ipak dijelom može promatrati kao *emocionalni posao*. Analizirani primjeri pokazali su da su emocije i razum bili u neprestanom dijalogu u dosizanju željenih vanjskopolitičkih interesa. Idealna kombinacija objedinjavala je inteligenciju i emocionalni takt. Dubrovačke vlasti manipulativno su upotrebljavale emocije kako bi utjecale na percepciju i postupke svojih sugovornika. Osim toga, poklisari su morali posjedovati vještinu prepoznavanja emocija svojih domaćina te uvažavajući ih oblikovati svoje istupe. Dubrovački izaslanici u dosizanju povjerenih zadaća ukrštavali su emocionalnu komponentu s logičnim argumentima kako bi uvjerali svoje domaćine da postupe kako priželjkuju. Emocije, stoga, nisu izbjegnute niti izgurane iz diplomatskog djelovanja već su prije taktično primjenjivane i dozirane u skladu s potrebama trenutka. Pri tome su se uvažavala nepisana pravila koja su propisivali specifični 'emocionalni režimi', odnosno 'emocionalne zajednice' u kojima su poklisari sudjelovali, pri čemu su određeni značaj imali spol, podrijetlo, profesija i vjeroispovijest sudionika diplomatske interakcije. Bez obzira na to što je diplomatska/politička emocija uglavnom promišljena informacija oblikovana u skladu s pravilima dominantne emocionalne kulture i oblikovana u međuodnosu s drugima, ne treba smetnuti s uma da je mogla biti plod afektivnog stanja govornika ili komponenta materijalnog svijeta. Stoga ne

¹¹⁹ *...et habiando sentido... a lo incontro vostro, la serenissima vostra non se volse salutar cum el conte nostro, digando che haueua anchora le man insanguinate in lo sangue del vostro zentilomo...*, Lett. di Lev., vol. XIV, f. 29r (13. II. 1450.)

treba posve zanemariti utjecaj vanjskih čimbenika na ekspresiju emocija pri čemu su važne komponente diplomatskog rituala: prostor i darivanje.

Analizirani primjeri diplomatske prakse sadrže iskaze emocija ljubavi, sreće, nade i zadovoljstva, ali i one koje bi mogli označiti kao negativne, poput nezadovoljstva, bijesa i ljubomore, straha i krivnje, anksioznosti, nemira i frustracije. Izražene emocije imale su praktične posljedice: od davanja savjeta i emocionalne potpore, pružanja materijalne i vojne pomoći do nanošenja ekonomske i materijalne štete te narušavanja ugleda i časti. Ishode uloženi dubrovačkih diplomatskih napora mogla je remetiti ljutnja, nezadovoljstvo, ljubomora i zamjeranje sugovornika. Te su emocije obično proizašle kao reakcija na određene odluke, ponašanja ili pak izostanak očekivane radnje. Pokazalo se da su vlasti razvile specifične mehanizme kako bi njihovu pojavu izbjegle u diplomatskoj interakciji. Ipak, vijećnici nisu prezali od iskaza neugodnih emocija, pogotovo kada su se smatrali ravnopravnima svome sugovorniku. To su potvrdile situacije kada su se tradicionalno dobri odnosi Dubrovčana i njihovih političkih prijatelja, temeljeni na međusobnoj ljubavi, zaštiti, pružanju pomoći i poštivanju, stubokom promijenili u razdobljima krize u međusobnim odnosima. Pri ponovnoj uspostavi suradnje i mirenju iznova se ključnom pokazala emocionalna komponenta. Ipak, prevladavajuća kultura obilježena je ozračjem prijateljstva koje je Dubrovniku omogućilo stabilnost i prosperitet.

Možemo zaključiti kako korištenje emocija u dubrovačkom diplomatskom narativu odaje postojanje razrađene strategije, pa čak i pokušaje manipulacija, prepoznavanje i kontrole svojih, ali i tuđih emocija, što upućuje na postojanje razvijene emocionalne inteligencije političkih tijela vlasti, prijeko potrebne u procesu diplomatskog pregovaranja i realizacije vitalnih vanjskopolitičkih ciljeva.

IZVORI I LITERATURA

IZVORI

Hrvatska – Državni arhiv u Dubrovniku (HR-DAD):

Acta Consilii Maioris (Cons. Maius), ser. 4, vol. VI, IX.

Acta Consilii Rogatorum (Cons. Rog.), ser. 3, vol. III – V.

Acta et diplomata, Izvornik Višegradskog privilegija, Višegrad (27. V. 1358.),
Bečke latiničke isprave.

Lettere di Levante (Lett. di Lev.), ser. 27/1, vol. IV – V, VII, IX – XI, XIII – XVI.

Reformationes (Ref.), ser. 2, vol. XXXII.

Testamenta Notariae (Test. Not.), ser. 10.1, vol. XIII.

Objavljeni izvori:

GELCICH, Josip, THALLÓCZY, Ludwig, *Diplomatarium relationum reipublicae ragusanae cum regno Hungariae*, Budapest, 1887.

LITERATURA

AHMED, Sara, *The Cultural Politics of Emotion*, London, 2004.

AJZEN, Icek, Attitudes, Traits, and Actions: Dispositional Prediction of Behavior in Personality and Social Psychology, u: *Advances in Experimental Social Psychology*, vol. 20, Zbornik radova, ur. Leonard Berkowitz, San Diego, 1987., 1 – 63.

ALTHOFF, Gerd, *Spielregeln der Politik im Mittelalter. Kommunikation in Frieden und Fehde*, Darmstadt, 1997.

ANDERSON, Ben, Affective Atmospheres, *Emotion, Space and Society*, vol. 2, br. 2, Amsterdam, 2009., 77 – 81.

ANĐELIĆ, Pavao, Bosanska kraljica Doroteja Gorjanska, *Glasnik Zemaljskog muzeja BiH* (Arheologija), nova serija, sveska 27/28, Sarajevo, 1973., 377 – 395.

AUSTIN, John L., *How to Do Things With Words*, Cambridge, 1962.

BELK, Russell W., The Perfect Gift, u: *Gift-Giving: A Research Anthology*, Zbornik radova, ur. Cele Otnes i Richard F. Beltramini, Bowling Green, 1996., 59 – 84.

BIALLY MATTERN, Janice, A Practice Theory of Emotion for International Relations, u: *International Practices*, Zbornik radova, ur. Emanuel Adler i Vincent Pouliot, Cambridge, 2011., 63 – 86.

BIOW, Douglas, *Doctors, Ambassadors, Secretaries: Humanism and Professions in Renaissance Italy*, Chicago, 2002.

BOQUET, Damien, LETT, Didier, Editorial. Emotions and the concept of gender, *Clio. Women, Gender, History*, vol. 47, br. 1, Paris, 2018., 7 – 22.

- BROOMHALL, Susan, Ruling emotions: affective and emotional strategies of power and authority among early modern European monarchies, u: *The Routledge History of Monarchy*, Zbornik radova, ur. Elena Woodacre et al., London, 2019., 668 – 684.
- BROOMHALL, Susan, Diplomatic emotions. International relations as gendered acts of power, u: *The Routledge History of Emotions in Europe 1100-1700*, Zbornik radova, ur. Andrew Lynch i Susan Broomhall, Oxon – New York, 2020., 283 – 302.
- BURKITT, Ian, Social Relations and Emotions, *Sociology*, vol. 31, br. 1, London, 1997., 37 – 55.
- CALLIÈRES, François de, *On the Manner of Negotiating with Princes*, Notre Dame, 1963.
- COAKLEY, John W., *Women, Men, and Spiritual Power. Female Saints and their Male Collaborators*, New York, 2006.
- CRAWFORD, Neta C., The Passion of World Politics: Propositions on Emotions and Emotional Relationships, *International Security*, vol. 24, br. 4, Cambridge, 2000., 116 – 156.
- ĆIRKOVIĆ, Sima, *Herceg Stefan Vukčić-Kosača i njegovo doba*, Beograd, 1964.
- DIXON, Laurinda S., Mind over madness. The development of the tops of the melancholic artist, u: *The Routledge History of Emotions in Europe, 1100-1700*, Zbornik radova, ur. Andrew Lynch i Susan Broomhall, London – New York, 2020., 435 – 451.
- DIXON, Thomas, “Emotion”: One Word, Many Concepts, *Emotion Review*, vol. 4, br. 4, Thousand Oaks, 2012., 387 – 388.
- Doing Emotions History (The History of Emotions)*, Zbornik radova, ur. Susan J. Matt i Peter N. Stearns, Urbana, 2014.
- EUSTACE, Nicole, LEAN, Eugenia, LIVINGSTON, Julie, PLAMPER, Jan, REDDY, William M. i ROSENWEIN, Barbara H., AHR Conversation: the Historical Study of Emotions, *American Historical review*, vol. 117, br. 5, Oxford, 2012., 1487 – 1531.
- FEBVRE, Lucien, La sensibilité et l'histoire. Comment reconstituer la vie affective d'autrefois?, *Annales d'histoire sociale*, vol. 3, br. 1-2, Paris, 1941., 5 – 20.
- FEBVRE, Lucien, Sensibility and History: How to Reconstitute the Emotional Life of the Past, u: *A New Kind of History: From the Writings of Febvre*, Zbornik radova, ur. Peter Burke, New York, 1973., 12 – 26.
- FORETIĆ, Vinko, *Povijest Dubrovnika do 1808.*, I dio, *Od osnutka do 1526.*, Zagreb, 1980.

- FRIGO, Daniela, Prudence and Experience: Ambassadors and Political Culture in Early Modern Italy, *Journal of Medieval and Early Modern Studies*, vol. 38, br. 1, Durham, 2008., 15 – 34.
- Freundschaft oder "amitié"?: Ein politisch-soziales Konzept der Vormoderne im zwischensprachlichen Vergleich (15.-17. Jahrhundert)*, Zbornik radova, ur. Klaus Oschema, Berlin, 2007.
- GAMMERL, Benno, Emotional styles – concepts and challenges, *Rethinking History: The Journal of Theory and Practice*, vol. 16, br. 2, Routledge, 2012., 161 – 175.
- GIDDENS, Anthony, *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*, Cambridge, 1984.
- GOLLWITZER, Peter M., Implementation Intentions: Strong Effects of Simple Plans, *American Psychologist*, vol. 54, br. 7, Washington, 1999., 493 – 503.
- GREVE, Werner, Traps and Gaps in Action Explanation: Theoretical Problems of a Psychology of Human Action, *Psychological Review*, vol. 108, br. 2, Washington, 2001., 435 – 451.
- GRUJIĆ, Nada, ZELIĆ, Danko, Palača vojvode Sandalja Hranića u Dubrovniku, *Annali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, br. 48, Dubrovnik, 2010., 47 – 132.
- JAEGER, Stephen C., *Ennobling Love: In Search of a Lost Sensibility*, Philadelphia, 1999.
- JANEKOVIĆ RÖMER, Zdenka, Stranac u srednjovjekovnom Dubrovniku: između prihvaćenosti i odbačenosti, *Radovi zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, vol. 26, br. 1, Zagreb, 1993., 27 – 38.
- JANEKOVIĆ RÖMER, Zdenka, *Okvir slobode: dubrovačka vlastela između srednjovjekovlja i humanizma*, Zagreb – Dubrovnik, 1999.
- JANEKOVIĆ RÖMER, Zdenka, Građani, stanovnici, podanici, stranci, inovjerci u srednjovjekovnom Dubrovniku, u: *Raukarov zbornik*, Zbornik radova, ur. Neven Budak, Zagreb, 2005., 317 – 346.
- JANEKOVIĆ RÖMER, Zdenka, Gradation of differences: ethnic and religious minorities in medieval Dubrovnik, u: *Segregation – Integration – Assimilation, Religious and Ethnic Groups in the Medieval Towns of Central and Eastern Europe*, Zbornik radova, ur. Derek Keene, Balázs Nagy i Katalin Szende, London, 2009., 115 – 133.
- JÖNSSON, Christer, *Communication in International Bargaining*, London, 1990.
- KAGAN, Jerome, *What Is Emotion? History, Measures, Cultural and Meanings*, New Haven – London, 2007.

- KLEINGINNA, Paul R., Jr., KLEINGINNA, Anne M., A Categorized List of Emotion Definitions, with Suggestion for a Consensual Definition, *Motivation and Emotion*, br. 5, 1981., 345 – 379.
- KOSOFSKY SEDGWICK, Eve, *Touching Feeling: Affect, Pedagogy, Performativity*, Durham, 2003.
- KREKIĆ, Bariša, Dva priloga bosanskoj historiji prve polovine petnaestog vijeka, *Godišnjak društva istoričara Bosne i Hercegovine*, br. 37, Sarajevo, 1986., 129 – 142.
- KUNČEVIĆ, Lovro, Retorika granice kršćanstva u diplomaciji renesansnog Dubrovnika, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, br. 48, Dubrovnik, 2010., 179 – 211.
- KUNČEVIĆ, Lovro, Janus faced Sovereignty: The International Status of the Ragusan Republic in the Early Modern Period, u: *The European Tributary States of the Ottoman Empire in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, Zbornik radova, ur. Gabor Kármán i Lovro Kunčević, Leiden – Boston, 2013., 91 – 122.
- KUNČEVIĆ, Lovro, Etnički i politički identitet predmodernog Dubrovnika od 14. do 17. stoljeća, *Anali Dubrovnik*, br. 55/1, Dubrovnik, 2017., 65 – 87.
- KURTOVIĆ, Esad, Motivi Sandaljeve prodaje Konavala Dubrovčanima, *Anali*, br. 38, Dubrovnik, 2000., 103 – 120.
- KURTOVIĆ, Esad, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača*, Sarajevo: Institut za istoriju, 2009.
- LAZZARINI, Isabella, Il gesto diplomatico fra comunicazione politica, grammatica delle emozioni, linguaggio delle scritture (Italia, XV secolo), u: *Gesto-Immagine tra antico e moderno. Riflessioni sulla comunicazione non-verbale*, Zbornik radova, ur. Monica Baggio i Monica Salvadori, Roma: 2009., 75 – 93.
- LAZZARINI, Isabella, Argument and Emotion in Italian Diplomacy in the Early Fifteenth Century: the Case of Rinaldo degli Albizzi (Florence, 1399 – 1430), u: *The Languages of Political Society*, Zbornik radova, ur. Andrea Gamberini, Jean-Philippe Genet i Andrea Zorzi, Roma, 2011., 339 – 364.
- LAZZARINI, Isabella, I circuiti mercantili della diplomazia italiana nel Quattrocento, u: *Economia e politica tra Italia e penisola iberica nel tardo Medioevo*, Zbornik radova, ur. Lorenzo Tanzini i Sergio Tognetti, Roma, 2014., 155 – 178.
- LAZZARINI, Isabella, Argument and Emotion, u: *Communication & Conflict. Italian Diplomacy in the Early Renaissance, 1350-1520*, Oxford, 2015., 213 – 239.

- LAZZARINI, Isabella, The Words of Emotion: Political Language and Discursive Resources in Lorenzo de Medici's Lettere (1468 – 1492), u: *Emotions, Passions, and Power in Renaissance Italy: proceedings of the International Conference Georgetown University at Villa Le Balze, 5-8 May 2012*, Zbornik radova, ur. Fabrizio Ricciardelli i Andrea Zorzi, Amsterdam, 2015., 91 – 111.
- LAZZARINI, Isabella, Mercatura e diplomazia. Itinerari di mobilita sociale nelle élite italiane (qualche esempio fiorentino, XV secolo), u: *La mobilita sociale nel Medioevo italiano: Competenze, conoscenze e saperi tra professioni e ruoli sociali (secc. XII-XV)*, Zbornik radova, ur. Lorenzo Tanzini i Sergio Tognetti, Roma, 2016., 273 – 297.
- LEBOW, Richard N., Reason, Emotion and Cooperation, *International Politics*, br. 42, Basingstoke, 2005., 283 – 313.
- LEMMINGS David, BROOKS, Ann, The Emotional Turn in the Humanities and Social Sciences, u: *Emotions and Social Change. Historical and Sociological Perspectives*, Zbornik radova, ur. David Lemmings i Ann Brooks, New York, 2014., 3 – 18.
- LETIĆ, Branko, *Rodoljublje u dubrovačkoj književnosti XVII veka*, Sarajevo, 1982.
- LEVY, Allison, Augustine's Concessions and Other Failures: Mourning and Masculinity in Fifteenth-Century Tuscany, u: *Grief and Gender: 700-1700*, Zbornik radova, ur. Jennifer C. Vaught i Lynne D. Bruckner, New York, 2003., 81 – 94.
- LLOYD, Geoffrey E. R., The Hot and the Cold, the Dry and the Wet in Greek Philosophy, *The Journal of Hellenic Studies*, vol. 84, Cambridge, 1964., 92 – 106.
- LONZA, Nela, Obliti privatorum publica curate. Preci i srodnici jedne političke maksime, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, br. 44, Dubrovnik, 2006., 25 – 46.
- MANDRESSI, Rafael, Le temps profond et le temps perdu. Usages des sciences et des sciences cognitives en histoire, *Revue d'histoire des sciences humaines*, br. 25, Paris, 2011., 165 – 202.
- MATT, Susan J., Current Emotion Research in History: or, Doing History from the Inside Out, *Emotion Review*, vol. 3, br. 1, Thousand Oaks, 2011., 117 – 124.
- MAXSON, Brian J., *Costumed words: Humanism, diplomacy, and the cultural gift in fifteenth-century Florence*, (doktorska disertacija), Evanston, 2011.
- MIJUŠKOVIĆ, Jovanka, Dodeljivanje dubrovačkog građanstva u srednjem veku, *Glas SANU*, sv. 246, br. 9, Beograd, 1961., 89 – 127.
- MIOVIĆ, Vesna, Per favore della Soltana: moćne osmanske žene i dubrovački diplomati, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, br. 56/1, Dubrovnik, 2018., 147 – 197.

- MIOVIĆ PERIĆ, Vesna, Bosanski beglerbeg i hercegovački sandžakbeg i diplomacija Dubrovačke Republike, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, br. 38, Dubrovnik, 2000., 121 – 164.
- MIOVIĆ, Vesna, *Dubrovačka diplomacija u Istambulu*, Zagreb – Dubrovnik, 2003.
- NEWMAN, Barbara, *From Virile Woman to Woman Christ. Studies in medieval religion and literature*, Philadelphia, 1995.
- NICHOLSON, Sir Harold G., *Diplomacy*, Washington, 1988.
- OSCHEMA, Klaus, *Freundschaft und Nähe im spätmittelalterlichen Burgund. Studien zum Spannungsfeld von Emotion und Institution*, Köln, 2006.
- PEŠORDA VARDIĆ, Zrinka, *U predvorju vlasti. Dubrovački antunini u kasnom srednjem vijeku*, Zagreb – Dubrovnik, 2012.
- PLAMPER, Jan, The History of the Emotions: an Interview with William Reddy, Barbara Rosenwein, and Peter Stearns, *History and Theory*, vol. 49, br. 2, Middletown, 2010., 237 – 265.
- PLAMPER, Jan, *The History of Emotions: An Introduction*, Oxford, 2015.
- PRAJDA, Katalin, Trade and Diplomacy in Pre-Medici Florence: The Case of the Kingdom of Hungary (1349 – 1434), u: *Das Konzil von Konstanz und Ungarn*, Zbornik radova, ur. Attila Bárány i Balázs Antal Bacsá, Debrecen, 2016., 85 – 105.
- QUELLER, Donald E., *The Office of Ambassador in the Middle Ages*, Princeton, 1967.
- RECKWITZ, Andreas, Affective Spaces: a Praxeological Outlook, *Rethinking History*, vol. 16, br. 2, London, 2012., 241 – 258.
- REDDY, William M., Against Constructionism: The Historical Ethnography of Emotions, *Current Anthropology*, vol. 38, br. 3, Chicago, 1997., 327 – 351.
- REDDY, William M., *The Navigation of Feeling*, Cambridge, 2001.
- REDDY, William M., The Logic of Action: Indeterminacy, Emotion, and Historical Narrative, *History and Theory*, vol. 40, br. 4, Middletown, 2001., 10 – 33.
- REY, Michel, Communauté et individu: l'amitié comme lien social a la Renaissance, *Revue d'histoire moderne et contemporaine*, vol. 38, br. 4, Paris, 1991., 617 – 625.
- ROSENWEIN, Barbara H., Worrying about Emotions in History, *The American Historical Review*, vol. 107, br. 3, Oxford, 2002., 821 – 845.
- ROSENWEIN, Barbara H., *Emotional Communities in the Early Middle Ages*, Ithaca, 2006.

- ROSENWEIN, Barbara H., Problems and Methods in the History of Emotions, *Passions in Context: International Journal for the History and Philosophy of the Emotions*, god. I, br. 1, 2010., 1 – 32.
(https://www.academia.edu/45675723/Rosenwein_Problems_and_Methods_in_the_History_of_Emotions_2010_, pristupljeno 15. 12. 2022.)
- ROSENWEIN, Barbara H., *Generations of Feeling. A History of Emotions, 600-1700*, Cambridge, 2016.
- RUBERG, Willemijn, Interdisciplinarity and the History of Emotions, *Cultural and Social History*, vol. 6, br. 4, Oxford, 2009., 507 – 516.
- RUSSELL, Wynne E., “Control Yourself, Sir!”: A Call for Research into Emotion Cultures in Diplomacy, u: *Intercultural Communication and Diplomacy*, Zbornik radova, ur. Hannah Slavik, Malta i Ženeva, 2004: 391 – 402.
- SCHEER, Monique Are Emotions a Kind of Practice (and Is That What Makes Them Have a History)?: A Bourdieuan Approach to Understanding Emotion, *History and Theory*, vol. 51, br. 2, Middletown, 2012., 193 – 220.
- SKINNER, Quentin, *The Foundations of Modern Political Thought*, vol. I.: *The Renaissance*, Cambridge, 1978.
- SMITH-LOVIN, Lynn, The Sociology of Affect and Emotion, u: *Sociological Perspectives on Social Psychology*, Zbornik radova, ur. Karen S. Cook et al., Boston, 1995., 114 – 148.
- SOLOMON, Robert, *The Passions: The Myth and Nature of Human Emotions*, Garden City, 1976.
- STEARNS, Peter, STEARNS, Carol, Emotionology: Clarifying the History of Emotions and Emotional Standards, *The American Historical Review*, vol. 90, br. 4, Oxford, 1985., 813 – 836.
- STEINHOFF, Judith, Weeping Women: Social Roles and Images in Fourteenth-Century Tuscany, u: *Crying in the Middle Ages: The Tears of History*, Zbornik radova, ur. Elina Gertsman, New York, 2012., 35 – 52.
- ŠOŠTARIĆ (ZOVKO), Valentina, Negative Emotions in Action – two Examples from the 15th Century Ragusan Diplomacy, *Hiperboreea*, vol. 6, br. 1, University Park, 2019., 5 – 15.
- ŠOŠTARIĆ, Valentina, *Dubrovački poklisari: u potrazi za novim teritorijima*, Zadar, 2021.
- ŠUNJIĆ, Marko, Jedan novi podatak o gostu Radinu i njegovoj sekti, *Godišnjak društva istoričara BiH*, br. 11, Sarajevo, 1961., 265 – 268.

TENENTI, Alberto, Il senso dello stato, u: *Storia di Venezia dalle origini alla caduta della Serenissima*, sv. 4.: *Il Rinascimento. Politica e cultura*, Zbornik radova, ur. Alberto Tenenti i Ugo Tucci, Roma: Istituto della Enciclopedia italiana, 1996., 326 – 333.

The Social Construction of Emotions, Zbornik radova, ur. Rom Harré, Oxford, 1986.

TREXLER, Richard C., *Public Life in Renaissance Florence*, New York, 1980.

ZOVKO, Valentina, Age Structure of Dubrovnik's Ambassadors who Worked in Pairs at the Beginning of the 15th Century, u: *Childhood and Old Age in Historiography*, Zbornik radova, ur. Anna Obara-Pawłowska, Małgorzata Kołacz-Chmiel, Lublin, 2016., 189 – 207.

WHITE, Stephen D., The Politics of Anger, u: *Anger's Past: The Social Uses of an Emotion in the Middle Ages*, Zbornik radova, ur. Barbara H. Rosenwein, Ithaca – London, 1998., 127 – 152.

Valentina ŠOŠTARIĆ

DIPLOMATIC EMOTIONS – AN EXAMPLE OF LATE
MEDIEVAL DUBROVNIK

SUMMARY

The analysis of specific emotions, as the result of a cognitive process with the aim of achieving pragmatic goals, as well as the mechanisms, strategies, and manipulations behind their deliberate use in diplomatic discourse revealed that the socio-cultural, institutional, and relational context in which the negotiations are conducted had a significant impact on emotional expression. To achieve the intended foreign policy goals, it was necessary to combine logical reasoning and emotional tact depending on the circumstances, which required the city councillors and their representatives in foreign courts to demonstrate a high level of emotional intelligence.

The shaping and expression of diplomatic emotions were influenced by the medieval system of power relations, dominant culture, gender, origin, religion, the space in which negotiations took place, and ritual, particularly gift giving, consequently shaping (un)friendly relations in the political arena that structured and constructed the socio-political reality of the time.

We can conclude that the use of emotions in the Ragusan diplomatic narrative reveals the existence of elaborate strategies, as well as attempts at manipulating, recognizing, and controlling one's own and other people's emotions, all of which proved to be very important in the process of diplomatic negotiations and the realization of vital foreign policy goals. The link between emotions and high politics was therefore exposed, which is merely the first step towards new research questions, fresh analyses, and conclusions.

Keywords: Dubrovnik, diplomacy emotions, late Middle Ages.